

Equècrates, Fedó

[Diàleg introductori]

- 5 EQUÉCRATES —Hi eres en persona, Fedó, amb Sòcrates el dia en què va prendre la metzina a la presó, o bé ho has sentit d'oïdes?
FEDÓ —En persona, Equècrates.
EQUÉCRATES —Així, doncs, quines foren les paraules d'aquell home abans de morir? Com va acabar? M'agradaria molt poder-ho sentir, ja que ara gairebé ningú de Fliünt no viatja a Atenes, i
10 fa temps que tampoc no ha vingut aquí cap visitant d'allà que ens pogués donar una referència cabdal del que va passar, fora del fet que va morir per haver begut una metzina. D'altres detalls ningú no ens n'ha sabut dir res.
FEDÓ —I no heu sentit dir res sobre el judici i la manera com va anar?
EQUÉCRATES —Sí, d'això ens en va parlar algú, i ens va estranyar que el judici s'hagués fet
15 bastant abans, i ell sembla que va morir molt després. Què va passar, Fedó?
FEDÓ —Va passar quelcom sortós per a ell, Equècrates. Casualment el dia abans del judici es va coronar la popa de la nau que els atenesos envien a Délos.
EQUÉCRATES —Quina nau és aquesta?
FEDÓ —Es tracta de la nau en la qual, segons els atenesos, Teseu va passar a Creta portant les
20 famoses «set parelles», i les va salvar tot salvant-se ell mateix. Aleshores, segons diuen, van fer promesa a Apol·lo que, si se salvaven, cada any enviarien una processó a Délos. Aquesta és la que des d'aleshores, per sempre més fins avui, continuen enviant cada any en honor del déu. Ara bé, segons el que mana la tradició, una vegada ha començat la processó, la ciutat es troba en temps de purificació, i no es pot fer cap execució pública fins que la nau no hagi anat a Délos i
25 hagi tornat de nou. A vegades, quan es troben amb vents contraris, això porta bastant de temps. La processó comença en el moment en què el sacerdot d'Apol·lo guarneix amb una corona la popa de la nau. Ara bé, com deia, això va succeir a les vigílies del judici, i gràcies a això Sòcrates va estar molt de temps a la presó entre el seu judici i la mort.
EQUÉCRATES —I com van ser les circumstàncies de la mateixa mort, Fedó? De quines coses veu parlar? Què veu fer? Quins amics l'acompanyaven? O potser els magistrats els prohibiren ser-
30 hi presents, i va haver de morir tot sol sense amics?
FEDÓ —De cap manera, sinó que n'hi havia alguns, i àdhuc bastants.
EQUÉCRATES —Au doncs, disposa't a explicar-nos tot això amb tot el detall que puguis, si no estàs particularment ocupat.
35 FEDÓ —Al contrari, tinc lleure i vull intentar d'explicar-vos-ho tot. A mi res no em pot plaure més que fer record d'en Sòcrates, tant si en parlo jo com si escolto a qui en parla.
EQUÉCRATES —Doncs mira, Fedó, el mateix ens passa als qui estem disposats a escoltar-te. Així que posa tot l'esforç que puguis a explicar-ho tot amb tot detall.
FEDÓ —Doncs bé: em vaig trobar allí i tenia una sensació estranya: davant la mort d'algú que
40 m'era ben estimat no em venia cap sentiment de compassió. Semblava talment, Equècrates, que aquell home era feliç, tant per la seva actitud com per les seves paraules. Va morir d'una manera tan tranquil·la i tan noble que jo vaig tenir la sensació que no se n'anava a l'Hades sense alguna mena d'assistència divina i que, en arribar allà, seria l'home més feliç que mai hi hagi hagut. Això feia que no em vingués cap sentiment de compassió, que és el que semblaria natural en un que
45 es troba en tan penoses circumstàncies. Però tampoc no tenia cap delectació com la que acostumàvem a sentir quan parlàvem de temes filosòfics, ja que aquests foren aleshores els temes de conversa, sinó que senzillament em trobava allí amb una sensació estranya. Era com una desacostumada barreja, feta a la vegada de goig i de pena, davant del pensament que ell havia de morir en uns moments. A tots els qui érem allí ens passava més o menys el mateix: adés
50 rèiem, tot d'una ploràvem, especialment un de la nostra colla, l'Apol·lodor: prou que el deus conèixer, amb la seva manera de ser.
EQUÉCRATES —I tant!
FEDÓ —Doncs ell estava totalment desfet; jo mateix estava tot trasbalsat i també els altres.
EQUÉCRATES —Quins s'escaigué, Fedó, que hi fossin presents?
55 FEDÓ —Dels del país hi eren l'Apol·lodor aquest, Critòbul amb el seu pare, i a més Hermògenes, Epígenes, Esquines i Antístenes. També hi havia Ctesip de Peània, Menexen i alguns altres del país. Em penso que Plató estava malalt.

EQUÉCRATES —Hi havia alguns forasters?

FEDÓ —Sí: Símmies, el tebà, Cebes i Fedondes; i de Mègara, Euclides i Terpsió.

EQUÉCRATES —I digues, hi eren Aristip i Cleómbrot?

FEDÓ —No, certament. Es va dir que eren a Egina.

5 EQUÉCRATES —I hi havia algú més?

FEDÓ —Em penso que els que hi havia devien ser aquests.

EQUÉCRATES —Què més, doncs? De què es va parlar?

[Comença el relat de Fedó: el filòsof ha de desitjar la mort, però no el suïcidi]

10

FEDÓ —Intentaré relatar-t'ho tot de bon començament. Des dels dies anteriors, tant els altres com jo havíem pres el costum de visitar en Sòcrates. Ens trobàvem de bon matí en el tribunal on s'havia fet el judici, que era a prop de la presó. Allí ens esperàvem cada cop fins que obrissin la presó, tot xerrant els uns amb els altres. No obrien gaire aviat. Quan obrien, entràvem on era Sòcrates i d'ordinari ens quedàvem amb ell tot el dia. En aquella ocasió ens vam reunir més aviat, ja que el dia abans, en sortir de la presó cap al tard, vam sentir dir que havia tornat la nau de Délos. Per això ens vam donar avís de venir al més aviat possible al lloc acostumat. Arribats allà, el porter que solia respondre quan trucàvem va sortir a trobar-nos i ens va dir que esperéssim i no ens presentéssim fins que ell ens ho indiqués. «Els Onze, digué, estan deslligant Sòcrates i li anuncien que avui ha de morir.» No va passar gaire temps, i va venir a dir-nos que entréssim. Quan vam entrar, vam trobar en Sòcrates tot just deslligat i la Xantipa (ja la coneixes) asseguda al seu costat amb la criatura. La Xantipa, quan ens va veure, va començar a cridar i a dir la mena de coses que solen dir les dones: «Sòcrates, aquests amics parlaran amb tu ara per última vegada, i tu amb ells.» Sòcrates féu una ullada a Critó i li digué:

25

—Critó, que algú se l'emporti cap a casa.

Mentre alguns de la gent de Critó s'emportaven la dona, que seguia cridant i donant-se cops, Sòcrates es va aixecar per seure sobre el llit, flexionà la cama i se la fregava amb la mà. Tot fregant-se-la digué:

30

—«Quina cosa més estranya, amics, sembla el que la gent anomena plaer! Quina sorprenent relació no comporta amb allò que li sembla contrari, el dolor! És un fet que ambdós no volen estar presents alhora en l'ésser humà; en canvi, si hom empaita l'un i l'atrapa, gairebé sempre acabarà necessàriament atrapant l'altre, com si fossin dues criatures que neixen d'un mateix cap. Em sembla —digué— que si Esop se n'hagués adonat hauria escrit una faula dient que un déu els volia separar quan s'estaven barallant, i com que no ho aconseguí, els va soldar pel cap: així quan a algú se li presenta un d'aquests, poc després li seguirà també l'altre. Una cosa així em sembla que m'està passant a mi: a causa dels lligams se m'havia presentat el dolor a la cama i, pel que sembla, ara m'arriba el plaer que el segueix.

35

[L'encàrrec al filòsof Evè]

40

Aleshores va intervenir Cebes dient: «Per Zeus, Sòcrates, que has fet bé de recordar-m'ho. Sobre els poemes que vas fer, posant música a les faules d'Esop i al preludi dedicat a Apol·lo, ja m'han preguntat alguns, com Evè abans d'ahir, amb quina intenció els has compost, ja que no ho havies fet mai, això. Així, doncs, si t'interessa que doni alguna resposta a Evè quan em torni a preguntar —perquè estic convençut que em preguntarà— digues-me què li he de dir.»

45

—Doncs, digues-li, Cebes, la veritat—replicà—. No ho vaig fer amb la intenció de fer-li la competència a ell i als seus poemes —perquè ja sé que això no seria pas fàcil—, sinó que intentava comprovar el sentit de certs somnis i treure'm un escrúpol en el cas que m'haguessin indicat repetidament que havia de fer aquesta mena de música. El que em passava era això: m'havia visitat moltes vegades durant la meua vida el mateix somni, apareixent-se amb figures diverses. Però sempre deia el mateix: «Sòcrates —em feia—, aplica't a fer música.» Jo inicialment vaig suposar que m'exhortava i em recomanava de fer el que precisament estava fent. Com els qui animen els corredors, el somni, en dir-me que fes música, em manava fer el que feia, suposant que la filosofia, que era el que jo estava fent, fos la forma més elevada de música. Però ara, com que s'havia fet el judici i la festa del déu havia impedit que morís, em va semblar que, si es repetia el somni de nou manant-me fer aquesta música popular, calia no desobeir-lo, sinó fer-ho. Així

55

doncs, era més segur, abans de partir, complir amb aquest escrúpol i compondre poemes en obediència al somni. És per això que vaig començar component en honor del déu per al qui s'estava celebrant la festa. Després del déu, vaig pensar que, si un poeta havia de ser veritable poeta, havia de compondre faules més que raonaments; ara bé, com que jo no tenia capacitat
5 fabuladora, vaig agafar les faules que tenia a mà i que jo em sabia, les d'Esop, i en vaig fer poemes tal com m'anaven venint. Be, doncs, Cebes, digues-li això a Evè, amb els meus bons desitjos; i que, si té seny, em segueixi tan aviat com pugui. Pel que sembla, me'n vaig avui, perquè ho manen els atenesos.

Però Símmies replica:

10 —Què vol dir, Sòcrates, aquesta recomanació que fas a Evè? És un home amb el qual m'he trobat moltes vegades i, pel que he pogut capir, segurament no tindrà cap mena de voluntat de fer-te cas.

—Dones què? Es que no és un filòsof, Evè?

—A mi m'ho sembla —digué Símmies.

15 —Aleshores Evè tindrà aquesta voluntat, igual que qualsevol altre que faci honor a aquesta professió. Tot i això, segurament no farà cap violència contra ell mateix, ja que, segons diuen, això no és lícit.

[*La il·licitud del suïcidi*]

20 Mentre deia això va posar els peus a terra, es va quedar assegut i continuà la conversa. En Cebes li va preguntar:

—Què vol dir això, Sòcrates, que no és lícit fer-se violència contra un mateix, però que el filòsof ha de voler seguir qui està per morir?

25 —I doncs, Cebes? És que Símmies i tu no vau aprendre res sobre això de Filolau, quan anàveu amb ell?

—Res de precís.

30 —Bé, jo també parlo d'aquestes coses només d'oïda. Però no tinc cap recança de comunicar-vos el que pugui haver sentit. I potser fins és d'allò més adient que un que està a punt d'anar-se'n cap allà es dediqui a investigar o a referir mites sobre el viatge a aquell lloc, per veure com pensem que seria. Quina altra cosa es podria fer en el temps que falta fins a la posta del sol?

35 —Be, doncs, quina raó tens, Sòcrates, per dir que no és lícit procurar-se la mort un mateix? Perquè, ja que ho acabes de preguntar, jo havia sentit de Filolau, quan el teníem entre nosaltres, així com també d'alguns altres, que no era correcte fer això. Però mai no he sentit que ningú expliqués clarament el perquè d'això.

40 —Doncs caldrà que tinguis coratge —digué ell— i potser aviat ho sentiràs. Amb tot, tal vegada et semblarà sorprenent que únicament en aquesta qüestió, entre totes les altres, no s'admetin excepcions, sinó que, al contrari del que passa en altres casos, mai no es dona el cas que, per a alguns homes en determinades circumstàncies, sigui millor morir que seguir vivint. I suposant que fos millor per a algú morir, et semblarà segurament sorprenent que sigui cosa impia procurar-se un mateix aquest bé, sinó que hagi d'esperar que un altre li faci aquesta bona obra.

Cebes, posant-se a riure, digué en el seu dialecte:

—Que Zeus ho entengui!

45 —És cosa —digué Sòcrates— que podria semblar il·lògica. Però no; segurament té la seva raó. Allò que diuen sobre aquestes coses en els misteris, val a dir, que els homes ens trobem en una mena de presó i que no ens és lícit d'alliberar-nos i fugir-ne, em sembla a mi que és quelcom important i no gens fàcil d'esbrinar. Tanmateix em sembla, almenys a mi, Cebes, que és cosa ben raonada dir que els déus tenen cura de nosaltres i que nosaltres, els humans, som una de les possessions dels déus. No et sembla així?

50 —A mi sí —féu Cebes.

—Per tant —digué ell—, si un que fos possessió teva es donés mort ell mateix sense que tu li haguessis indicat que volies que morís, tu prou t'enujaries amb ell i, si el poguessis castigar, prou que ho faries.

—I tant —digué.

55 —Potser, doncs, per la mateixa raó no és absurd que no es permeti que un es mati ell mateix abans que el déu no li faci arribar alguna situació de necessitat, com la que ara m'esdevé a mi.

[Plantejament de la tesi: després de la mort hi ha una vida millor.]

5 —Això sembla prou raonable —digué Cebes—. Tanmateix allò que deies fa un moment, que els
filòsofs fàcilment desitgen morir, em sembla, Sòcrates, quelcom estrany, si és que hem parlat bé
dient ara mateix que el déu té cura de nosaltres i que nosaltres som possessió seva. Que els més
sensats no s'enutgin quan han de deixar aquest servei en el qual es troben a les ordres dels
10 millors senyors que hi pugui haver, els déus, és cosa que no té sentit. En efecte, ningú no pot
pensar que tindrà millor cura d'ell mateix procurant-se la llibertat. Segurament seria un insensat el
qui pensés que ha de fugir d'aquest amo, sense reflexionar que el que cal no és fugir del bé, sinó
romandre en ell tant com sigui possible. Tal fugida seria irracional. El qui fos sensat desitjaria
quedar-se per sempre amb aquell que és millor que ell mateix. Si és així, Sòcrates, resulta més
lògic el contrari del que dèiem fa poc, és a dir, és natural que els sensats s'irritin quan han de
morir, mentre que són insensats els qui se n'alegren.

15 Em va semblar que Sòcrates, en sentir això, estava complagut de l'esforç de Cebes; i, girant-se
vers nosaltres, digué:

—En Cebes sempre està empaitant arguments i no està pas gens disposat a acceptar fàcilment el
que digui un altre.

20 —Tanmateix, Sòcrates —digué Símmies—, em sembla que ara Cebes sí que diu alguna cosa.
Perquè, si es tracta d'homes veritablement savis, com podrien voler fugir d'uns amos millors que
ells mateixos, abandonant-los a la lleugera? I a mi em sembla que Cebes parla apuntant vers tu
mateix, que amb tanta facilitat et conformes a deixar-nos a nosaltres i a uns bons governants, que
això son els déus, segons tu mateix confesses.

25 —És just el que dieu —digué ell—. I penso que esteu suggerint que cal que jo em defensi
d'aquestes acusacions com si fos davant d'un tribunal.

—Exactament —digué Símmies.

30 —Au, doncs! —va fer ell—. M'esforçaré a presentar davant vostre una defensa més persuasiva
que la que vaig fer davant deis jutges. Perquè jo, Símmies i Cebes, si no pensés que m'haig de
trobar en primer lloc amb uns altres déus savis i bons, i després amb homes que ja han mort i que
son millors que els d'aquí, em comportaria injustament no rebel·lant-me contra la mort. Però sabeu
prou que el que jo espero és trobar-me amb homes bons, per bé que això no gosaria afirmar-ho
de manera absoluta; però pel que fa a trobar-me amb uns déus que són uns senyors
absolutament bons, sabeu bé que si alguna cosa jo mantindria seria precisament això. Aquesta és
35 la raó per la qual no estic gaire contrariat, sinó que tinc bona esperança que després de la mort hi
ha alguna cosa que, com s'ha dit des d'antic, ha de ser molt millor per als bons que per als
dolents.

40 —Què, doncs, Sòcrates —va dir Símmies—, penses anar-te'n quedant-te aquesta idea per a tu en
el cap, o ens en podries fer participar? Perquè jo almenys penso que es tracta d'un bé comú a tots
nosaltres i, a més, si amb els teus arguments acabes convencent-nos, hauràs acomplert la teva
pròpia defensa.

—Ho intentaré —digué—. Però primer vejam, aquí hi ha Critó, que sembla que fa estona que vol
parlar.

45 —Sòcrates —digué Critó—, només vull dir-te el que fa estona m'està dient el qui t'ha de donar la
metzina: et. Com li fou demanada més amunt, vol advertir que cal que parlis tan poc com puguis.
Diu que els qui parlen s'escalfen més i que això no és gens compatible amb la metzina. Si no, a
voltes resulta necessari que als qui es comporten així se'ls hagi de donar a beure dues i tres
vegades.

—Deixa'l córrer —digué Sòcrates—. Només cal que prepari el que li pertoca com si hagués de
donar-m'ho dues vegades o, si calgués, tres.

50 —Ja ho sabia que més o menys diries això. Però ell m'està amoïnant des de fa estona.

—Deixa'l —digué ell—. En canvi a vosaltres, els meus jutges, ja és hora que us doni la raó perquè
un home que realment hagi dedicat la vida a la filosofia ha de tenir bon ànim quan li toqui morir i
ha de tenir la bona esperança que, una vegada mort, ha d'obtenir els màxims béns. Així, doncs,
Símmies i Cebes, ara intentaré d'explicar-vos com és possible que això sigui així.

55 Segurament la gent no s'adona que tots els qui es dediquen com cal a la filosofia no fan altra cosa
que preparar-se a morir i a estar morts. Ara bé, si això és veritat, seria cosa ben estranya que un

s'esforcés durant tota la vida només en això i que, arribat el moment [de morir], es rebel·lés contra allò que de tant de temps desitjava i preparava.

Símmies, posant-se a riure, digué:

5 —Per Zeus!, Sòcrates, que m'has fet riure quan no en tenia gens de ganes. Perquè penso que la gent, si et sent parlar així, creuran que has fet un bon atac contra els qui filosofen i que estàs ben d'acord amb el que diuen d'ells els del meu país, a saber, que els qui filosofen son realment moribunds i que la gent prou veu que això és el que es mereixen.

[Per al filòsof, la mort és l'alliberament deis impediments del cos]

10

—I dirien veritat, Símmies, més del que realment saben. Perquè efectivament no saben en quin sentit són uns moribunds o en quin sentit mereixen la mort o quina és la mort que mereixen els autèntics filòsofs. Parlem, doncs, entre nosaltres, deixant córrer el que la gent digui. Pensem que la mort és quelcom?

15

—I tant —respongué Símmies.

—No és precisament la separació de l'ànima i el cos? I estar mort, ¿no és precisament això: que el cos quedi separat ell tot sol, a part de l'ànima, i que l'ànima quedi separada ella sola, a part del cos? Quina altra cosa podria ser la mort fora d'això?

—No; seria això —féu ell.

20

—Considera, doncs, amic meu, si també penses igual que jo; perquè, al meu entendre, d'això depèn que arribem a comprendre bé el tema que estem tractant. ¿Et sembla a tu que és cosa pròpia d'un filòsof delejar allò que anomenem plaers, com ara el menjar i el beure?

—No gens, Sòcrates —va dir Símmies.

—I els plaers del sexe?

25

—De cap manera.

—I sobre les altres coses relatives a la cura del cos, penses que un filòsof n'ha de tenir estima? Vull dir, per exemple, adquirir vestits o calçats de qualitat i altres complements per a l'elegància corporal, et sembla a tu que ho apreciarà particularment o que no en farà cap cas, llevat que es trobi en extrema necessitat?

30

—Em sembla que no en farà cap cas, si és de veritat filòsof —digué.

—Per tant —féu ell—, ¿no et sembla que un tal home no estarà tot ocupat en les coses que pertocuen al cos, sinó que les deixarà de banda tant com pugui i, en canvi, tindrà la seva atenció girada vers l'ànima?

—A mi m'ho sembla.

35

—Per tant, no és en aquestes coses on en primer lloc es revela qui és filòsof, en tant que, a diferència del que fan els altres homes, intenta que l'ànima es desempallegui tant com pugui de les seves relacions amb el cos?

—Això sembla.

40

—En canvi, Símmies, a la majoria de la gent els sembla que no val la pena de viure, si un no troba plaer en aquestes coses ni en pot participar. I al contrari, pensen que no tenir cap estima dels plaers dels quals gaudim a través del cos és gairebé com estar mort.

—El que dius és ben veritat.

45

—I què hem de dir pel que fa a la mateixa adquisició del coneixement? Si un pretén prendre el cos com a col·laborador en aquesta recerca, li serà un obstacle o no? Vull dir aproximadament això: la vista i l'oïda proporcionen als homes quelcom de veritat o bé, com ens mormolegen contínuament fins i tot els poetes, ni sentim ni veiem res que sigui exacte. I, si aquests sentits corporals no aporten res d'exacte ni de segur, molt menys els altres que, segurament, els són inferiors. No et sembla així?

—I força —féu ell.

50

—Quan, doncs, l'ànima assoleix la veritat? Perquè és clar que quan vol considerar qualsevol cosa conjuntament amb el cos, aleshores és enganyada per ell.

—És cert.

—Per tant, oi que serà en el raonament on arriba, si és que hi arriba, a un coneixement clar de quelcom de la realitat?

55

—Absolutament així.

—Sí.

—¿I no és veritat que quan millor raona és quan no la destorba res d'això, ni l'oïda, ni la vista, ni cap dolor o plaer, sinó que ella es concentra tant com pot en si mateixa, deixant estar el cos, sense comunicar-se amb ell ni agafar-se d'ell, tendint així vers el que és real?

—És així.

5 —I no és aleshores quan l'ànima del filòsof més menysprea el cos i fuig d'ell i, en canvi, busca de concentrar-se en ella mateixa?

—Això sembla.

—I què penses sobre això, Símmies? Afirmem que existeix allò que és just en ell mateix, o no?

—És clar que ho afirmem, per Zeus!

10 —I també allò que és bell i allò que és bo?

—Com no ho hem de fer?

—I has arribat a veure amb els teus ulls alguna d'aquestes coses?

—De cap manera —féu ell.

15 —Aleshores, les has captat amb algun altre dels sentits corporals? Em refereixo a qualsevol cosa com, per exemple, la magnitud, la salut, la força, en una paraula, a l'essència de totes les coses, allò que cada cosa s'esdevé ser. ¿Per ventura és per mitjà del cos com es pot contemplar el que hi ha de més veritable en les coses, o bé més aviat el que passa és que aquell de nosaltres que adopti una millor i més precisa disposició per a reflexionar sobre les coses que examina, aquest és el qui més s'aproximarà a conèixer cada una d'elles?

20 —Be, dones, això no ho farà de la manera més neta aquell qui s'adreça a cada cosa tant com pugui amb la mateixa ment, sense recolzar-se en la vista quan ha de reflexionar, ni volent fer intervenir cap altre sentit al costat del raonament, sinó que, emprant purament la intel·ligència en ella mateixa, intenta atrapar purament i en elles mateixes cada una de les realitats, deixant de banda tant com pugui els ulls, les oïdes i, per així dir-ho, tot el que pertany al cos, que és un destorb de l'ànima que li impedeix, si se li associa, arribar a la possessió de la veritat i de la saviesa? No serà aquest, Símmies, el qui, si és que mai algú hi ha arribat, arribarà a captar el que realment és?

—El que estàs dient, Sòcrates, és una gran veritat, féu Símmies.

30 —Doncs bé, d'aquestes consideracions, se'n segueix necessàriament que els autèntics filòsofs han d'arribar a una convicció que expressarien entre ells més o menys així:

«És possible que hi hagi una drecera que ens porti, amb l'ajut de la raó, al terme de la recerca, ja que mentre tenim un cos i la nostra ànima es troba contaminada amb un mal semblant mai no podrem aconseguir adequadament el que desitgem. El que professem desitjar és la veritat. Ara bé, el cos ens proporciona mil preocupacions a causa del seu necessari manteniment. A més, si sobrevé qualsevol malaltia, ens impedeix anar a la captura del que és. Ens omple d'amors i de desitjos, de temors i fantasmes de tota mena i d'un munt de nicieses, de tal manera que, com diu la dita, sota el seu domini no podem mai ni tan sols posar-nos a pensar. Les guerres, les dissensions, les baralles no tenen altra causa que el cos i els seus desitjos. En efecte, és per culpa de la possessió dels diners que s'originen les guerres; i és el cos el que ens obliga a tenir

40 diners, ja que hem de procurar-li el que calgui com a esclaus. Se'n segueix que, a causa de tot això, no tenim lleure per a la filosofia. I el pitjor de tot és que, si algú de nosaltres arriba a deslliurar-se d'ell i es posa a investigar alguna cosa, inesperadament ens ataca, precipitant-se per qualsevol lloc, mentre estem investigant, fent fressa i confusió, de manera que per culpa d'ell ens resulta impossible arribar a veure la veritat. Al contrari, és cosa comprovada que, si hem de conèixer clarament alguna cosa, ens hem de desempallegar d'ell i hem de contemplar amb l'ànima sola la realitat en ella mateixa. Aleshores, pel que sembla, assolirem allò que desitgem i que diem que és l'objecte del nostre amor, la saviesa; segons indica el raonament, això serà quan hàgim mort, no en aquesta vida. En efecte, si amb el cos no és possible conèixer res de manera absoluta, se segueix una de dues coses: o bé no posseïrem mai el saber, o bé quan haguem mort.

50 Perquè aleshores l'ànima quedarà sola en ella mateixa, separada del cos; però abans no. I mentre encara vivim, pel que sembla, ens acostarem més al saber en la mesura en què no tinguem relació ni comunió amb el cos, exceptuant el que sigui d'absoluta necessitat, i no ens contaminem de la seva natura, sinó que procurem mantenir-nos-en purs fins que el déu ens alliberi. Així, una vegada purs i deslliurats de la insensatesa del cos, probablement ens trobarem amb els qui són semblantment purs i coneixerem per nosaltres mateixos el que és pur. [La veritat possiblement és aquesta.] Perquè em temo que al qui no és pur no li està permès d'assolir allò que és pur.»

Quelcom així, Símmies, és el que em sembla que necessàriament es dirien els uns als altres, i el que pensarien tots els qui són rectament amants del saber. No t'ho sembla a tu?

—Totalment, Sòcrates.

5 —Per tant —digué Sòcrates—, si això és veritat, hi ha bona esperança, amic meu, que el qui vagi allà on jo ara vaig aconseguirà millor que en cap altre lloc allò que ha estat l'objecte de molts dels nostres afanys durant la vida passada. Així que el viatge que ara em manen que faci se'm presenta amb bona esperança, com ho seria també per a qualsevol altre home que tingui consciència que ha preparat la seva ment procurant purificar-la.

—Ben cert —digué Símmies.

10 —I la purificació no consisteix, com ja fa temps que hem dit en el discurs, a apartar l'ànima del cos tant com sigui possible i acostumar-la a recollir-se en ella mateixa de totes les parts del cos i concentrar-se, de manera que visqui tant com pugui, tant en el temps present com en el que vingui, ella tota sola, alliberada del cos com d'unes cadenes?

—Ben cert.

15 —¿I no és precisament això el que s'anomena mort, l'alliberament i la separació de l'ànima del cos?

—Totalment —féu ell.

20 —¿I aquest alliberament de què parlem no és el que més desitgen sempre i de manera particular els qui practiquen com cal la filosofia, de manera que l'ocupació pròpia dels filòsofs és precisament aquesta, deslligar i separar l'ànima del cos? Oi que és així?

—Així sembla.

—Aleshores, com deia al principi, seria ben ridícul l'home que, després de viure tota la vida esmerçant-se a apropar-se al màxim possible a la mort, es rebel·lés contra ella quan finalment li arriba.

25 —Realment ridícul.

—És un fet, doncs, Símmies —féu ell— que els qui cultiven la filosofia s'exerciten a morir i que ells són els homes que menys por li tenen, a la mort. Considera-ho a partir del que et diré: essent com són enemics radicals del cos i desitjant de tenir l'ànima tota sola en ella mateixa, si, quan arribés això, tinguessin por i es rebel·lessin, no seria ben incoherent que no anessin de bon grat allà on esperen que, quan hi arribin, han de trobar l'objecte del seu amor de tota la vida (ja que eren enamorats del saber) desempallegant-se de la companyia amb la qual vivien enemistats? Molts en la mort d'éssers humans (minyons, esposes, fills) han volgut seguir-los de grat fins a l'Hades emportats per l'esperança de poder veure allí el que enyoraven i poder conviure amb ells. En canvi, si un està de debò enamorat del saber i està ben agafat de l'esperança que en cap altra part fora de l'Hades no el podrà assolir d'una manera adequada, per ventura es rebel·larà quan hagi de morir i no se n'alegrará d'anar-hi? Cal que ho creguem així, amic meu, almenys si es tracta d'un filòsof de debò, ja que tindrà la convicció ferma que no podrà aconseguir el saber en la seva puresa en cap altra banda fora d'allí. Si això és així, no seria una gran incoherència, com t'anava dient, que aquest home tingués por de la mort?

40 —Molt gran, per Zeus —féu ell.

—Per tant, si veus un home que es rebel·la perquè ha de morir, no et serà això una prova suficient que no es tracta d'un amic de la saviesa sinó d'un amic del seu cos? I segurament el mateix personatge serà també o bé amic dels diners o bé amic dels honors, o de les dues coses a la vegada.

45 —Es ben bé com tu dius —va fer ell.

—I el que s'anomena coratge, ¿no penses, Símmies, que és cosa molt adient als qui tenen aquella disposició?

—Totalment, per descomptat —digué.

50 —I semblantment la sensatesa, àdhuc allò que la gent corrent anomena sensatesa, com el no deixar emportar-se pels desigs, no fent-ne gaire cas i controlant-los, ¿no és cosa adient particularment a aquells qui més menystenen el cos i viuen en la filosofia?

—Necessàriament, va dir.

—Ara bé —féu ell—, si vols reflexionar sobre el coratge i la sensatesa dels altres, et semblaran una cosa ben estranya.

55 —Com dius, Sòcrates?

—Saps —digué— que la mort la consideren tots aquells altres com un dels mals més grans?

—I molt —digué.

—Doncs, els qui entre aquests suporten coratjosament la mort —si és que la suporten—, no deu ser perquè tenen por de mals encara més grans?

—És així.

5 —Tots ells, menys els filòsofs, estan espantats i tenen por. I realment resulta estrany que un sigui valent gràcies a una forma de temor i de covardia.

—Absolutament.

10 —I què s'ha de dir d'ells quan són moderats? No els passa el mateix? Són sensats gràcies a una forma d'intemperància. Hauríem de dir que això no és possible, i tanmateix els passa quelcom semblant a això amb la seva sensatesa de ximple. Tenen por d'haver de renunciar a altres plaers que desitgen, i perquè estan sota el domini d'uns plaers s'abstenen d'uns altres. No obstant això, ells prou que segueixen dient que la intemperància és deixar-se dominar pels plaers; però el que els passa és que, si ells dominen uns plaers és perquè estan dominats per uns altres. Això s'assembla al que justament ara dèiem que, d'alguna manera, són sensats gràcies a la seva 15 intemperància.

—Així ho sembla.

20 —Però, benaurat Símmies, tractant de virtut, segurament aquest no és un intercanvi correcte, prenent bescanviar plaers amb plaers, dolors amb dolors i temors amb temors, comparant el més i el menys, com si es tractés de monedes. Segurament l'única moneda vàlida contra la qual es poden bescanviar totes aquestes coses és el coneixement: aquest marca el preu i la paga de tot el que es compra i es ven com a veritable coratge, o sensatesa, o justícia, o, en una paraula, autèntica virtut acompanyada de coneixement, tant si s'hi afegeixen com si se'n separen plaers, dolors i totes les coses d'aquesta mena. Però, si es deixa de banda el coneixement i es baraten unes coses amb les altres, s'acabarà reduint la virtut a la seva ombra, una cosa realment servil, sense res de sa ni d'autèntic. En canvi hi ha veritable autenticitat quan hi ha una mena de 25 purificació de totes aquestes coses; és a dir, que la sensatesa, la justícia, el coratge i el mateix coneixement serien com ritus purificadors.

30 Podria succeir que els qui van instituir per a nosaltres els misteris no fossin homes vulgars, sinó que des d'antic ens volien insinuar que el qui arriba a l'Hades sense haver estat iniciat i purificat haurà d'anar a jeure al fanguissar, mentre que el qui arribi allí iniciat i purificat anirà a viure amb els déus. Perquè, com diuen els experts en iniciacions, «són molts els qui porten el tirs, però pocs els posseïts pel déu». En la meua opinió aquests no són altres que els qui cultiven com cal la filosofia. Entre ells jo he desitjat comptar-m'hi fins on he pogut, sense regatejar cap mena d'esforç durant tota la vida. Si ho he desitjat com calia i si ho he aconseguit, això ho sabrem exactament 35 quan arribem allà, segons penso d'aquí a poca estona, si déu ho vol.

Aquesta, Símmies i Cebes, és la manera com defenso el fet que, en deixar-vos a vosaltres i als amos d'aquí, no m'amoïni ni em rebel·li: és que penso que allà m'he de trobar, no menys que aquí, amb bons amos i companys. [Però la gent no s'ho creu]. Seria un èxit si aquesta defensa fos per a vosaltres més convincent que no pas ho fou per als jutges d'Atenes.

40

[Argumenta en favor de la immortalitat de l'ànima. Primer argument: el cercle dels contraris]

Quan Sòcrates acabà de dir això, Cebes va prendre la paraula:

45 —Sòcrates, tot això em sembla a mi prou ben dit, però el que es refereix a l'ànima produeix molta desconfiança en la gent. Temen que quan deixa el cos ja no existeixi de cap manera i que en el mateix dia que un home mor, tan bon punt deixa el cos, l'ànima es malmeti i es dissolgui, sortint d'ell com un alè o com un baf que s'esfuma i s'escampa volant, sense que enlloc en quedi res. Si s'afirmés que hi ha un lloc on ella realment es pot trobar recollida en ella mateixa i alliberada dels mals que tu fa poc relataves, hi hauria, Sòcrates, una gran i bona esperança que fos veritat el que 50 tu dius. Però segurament es requereix un no petit argument encoratjador i una actitud de fe per admetre això, a saber, que l'ànima existeix després de la mort d'un home i que pot tenir alguna capacitat i coneixement.

—Es veritat, Cebes —va dir Sòcrates—. Què hem de fer, doncs? Vols que ens posem a parlar precisament sobre aquestes coses a veure si és o no probable que siguin així?

55 —A mi sí que m'agradaria —va dir Cebes— sentir quina és l'opinió que tu tens sobre això.

—Penso —digué Sòcrates— que cap dels qui ara m'escoltessin no diria, ni tan sols algun des qui escriuen comèdies, que sóc un garlaire i que faig discursos de coses que no venen al cas. Per tant, si et sembla, ho haurem d'examinar. I ho podríem fer d'aquesta manera: les ànimes dels homes que han mort, són a l'Hades o no? Perquè hi ha una doctrina antiga, que abans recordàvem, que diu que passen d'aquí cap allà i que després tornen cap aquí i reneixen dels morts. Si això és així, és a dir, que els vivents reneixen dels morts, en quin altre lloc es podrien trobar les nostres ànimes sinó allí? En efecte, si deixessin d'existir, no podrien tornar a néixer. Això seria un argument suficient en favor del que diem, si realment resulta clar que no hi ha cap altre origen dels vivents sinó a partir dels morts. En canvi, si no fos així, es requeriria algun altre argument.

5 —És ben bé així —digué Cebes.

10 —Ara bé —féu ell—, si vols entendre millor la qüestió, no l'hauràs de considerar només amb referència als homes, sinó que hauràs de tenir en compte també tots els animals i plantes i, en suma, tot allò que té naixement. Considerem a veure si tot neix de la mateixa manera, a saber, que totes les coses que tenen un contrari neixen només del seu contrari. Per exemple, el bell, que és d'alguna manera contrari al lleig; el just, que és contrari a l'injust, i mil coses d'aquesta mena. Examinem, doncs, si tot allò que té un contrari necessàriament s'origina a partir del seu contrari. Posem el cas d'una cosa que es fa més gran: Oi que caldrà que es faci més gran a partir d'una cosa prèvia més petita?

15 —Sí.

20 —I si es tracta de fer-se més petita, oi que hi haurà primer una cosa més gran, a partir de la qual després sorgirà la més petita?

—D'acord.

—I així, no és del més fort que en sorgeix el més dèbil, i del més lent, el més ràpid?

25 —Totalment.

Doncs, au, si una cosa es fa pitjor, no serà a partir d'una de millor, i si es fa més justa, a partir d'una de més injusta?

—No pot ser altrament.

—Tenim, doncs, prou establert això —féu Sòcrates—, que tot s'esdevé així i els contraris neixen deis seus contraris?

30 —Totalment.

—I ara, què? En aquests [contraris], no hi ha entre els dos termes contraposats de dos en dos com un doble moviment de generació, que va de l'un a l'altre i torna de l'altre al primer? Entremig d'una cosa més gran i una de més petita, no hi ha el creixement i el minvament, gràcies als quals diem que l'una creix i l'altra minva?

35 —Sí —féu ell.

—I també en el dissoldre's i el combinar-se, en el refredar-se i l'escalfar-se i en tots els processos semblants, fins i tot en els casos en què no emprem cap nom particular que els designi, ¿no és de fet necessari que sempre passi el mateix, val a dir que l'un s'origini de l'altre i que la generació vagi alternativament de l'un a l'altre?

40 —És ben be així —digué.

—Be, doncs, no hi haurà un contrari del viure, com l'estar despert és contrari del dormir?

—Ben cert —digué.

—Quin?

45 —Estar mort —féu.

—I en aquest cas, ja que es tracta de dos contraris, no es generen l'un de l'altre i no hi ha entre aquests dos termes dos processos de generació?

—No podria ser altrament.

—Be, doncs —digué Sòcrates—, d'aquestes parelles [de contraris] de les quals et parlava, jo te n'explicaré una amb els seus processos generatius, i tu m'explicaràs l'altra. Parlo del dormir i de l'estar despert, i que del dormir en neix l'estar despert i de l'estar despert, el dormir. Els processos generatius de l'un i l'altre son adormir-se i despertar-se. M'explico prou —digué— o no?

50 —Perfectament.

—Ara parla'm també tu —féu ell— de la mateixa manera sobre la vida i la mort. Admets que estar mort és el contrari de viure?

55 —Ho admeto.

- I que l'una cosa neix de l'altra?
—Sí.
—Del vivent, doncs, què en neix?
—El mort —digué.
5 —Au, doncs —féu ell—, i del mort?
—Cal que digui —féu ell— que el vivent.
—Així, doncs, Cebes, és dels morts que neixen les coses vives i els vivents?
—Això sembla.
—Per tant, les nostres ànimes són a l'Hades?
10 —Segurament.
—Ara bé, dels dos processos de generació que aquí intervenen, no n'hi ha almenys un que el veiem prou clar? Resulta prou clar què és morir, o no?
—Sí que ho és —digué.
—Què farem, dones? No haurem d'equilibrar aquest procés amb el contrari, per tal de no deixar coixa la natura? Vull dir, no és necessari que al morir li correspongui un procés contrari?
15 —Totalment.
—I quin és?
—Tornar a la vida.
—Per tant —féu ell—, si hi ha un retorn a la vida, no serà el procés de generació des dels morts cap als vivents precisament això, tornar a viure?
20 —Ben certament.
—Hem convingut, doncs, en una cosa: els vivents neixen dels morts, igual que els morts neixen dels vivents. I si això és així, ens ha semblat que teníem un indici suficient que les ànimes han d'estar necessàriament en algun lloc, des del qual poden tornar a néixer.
25 —Penso, Sòcrates —féu ell—, que necessàriament ha de ser així segons el que hem convingut.
—I que no ho hem convingut sense raó, Cebes —féu ell—, em sembla que ho veuràs per això: si no s'admet que les coses es compensen sempre generant-se les unes de les altres, com en una mena de moviment circular, sinó que el procés generatiu es considera rectilini, anant només des d'un terme vers el seu contrari, sense girar-se de nou vers l'origen ni acabar la volta completa, ¿no
30 penses que tot acabaria tenint una forma idèntica i que tot estaria en un mateix estat en el qual ja no es generaria res?
—Com dius?
—No és gens difícil fer-se la idea del que estic dient —féu ell—. Per exemple, si hi hagués el procés d'adormir-se sense la contraposició del procés de despertar-se que s'origina a partir de
35 l'estar adormit, t'adonaràs que tot s'acabaria mostrant que allò d'Endimió no tindria res de particular ni digne de ser notat enlloc, ja que tot es trobaria en el mateix estat que ell, val a dir adormit. I també, si totes les coses es barregen, però mai no se separen, aviat s'esdevindria el que deia Anaxàgores, que «totes les coses fan una magma». Semblantment, amic Cebes, si totes les coses que tenen vida anessin morint, i una vegada mortes romanguessin en aquest estat i no tornessin a la vida, no et sembla que de necessitat absoluta tot acabaria mort i no viuria res? En efecte, si els vivents neixen els uns dels altres, però per altra banda els vivents van morint, com es podria evitar que totes les coses acabessin consumides en la mort?
40 —No es podria, Sòcrates —digué Cebes—, sinó que em sembla que dius l'absoluta veritat.
—Penso, doncs, Cebes, que res no és més veritat que això i que no anem errats en admetre-ho.
45 Realment és cert que hi ha un retorn a la vida, que els vius neixen dels morts, que les ànimes dels morts existeixen [i que les bones tenen una sort millor i les dolentes, pitjor].

[Argument a partir de la reminiscència de les Idees]

- 50 —Certament —intervingué Cebes—, si és veritat aquell argument que tu, Sòcrates, tens costum de repetir sovint, a saber, que per a nosaltres aprendre no és altra cosa que recordar. Si és així, necessàriament nosaltres hem d'haver après en un temps anterior allò que ara recordem, cosa que no seria possible si la nostra ànima no hagués estat en algun lloc abans de néixer en aquesta forma humana. De manera que també segons això l'ànima sembla que és quelcom immortal.
55 —Però, Cebes —féu Símmies prenent la paraula—, quines són les proves d'això? Fes-me'n memòria, que en aquest moment no me'n recordo gaire.

—Es tracta d'un únic argument magnífic —digué Cebes—: quan preguntes a la gent, si es fan be les preguntes, per ells mateixos ho responen tot tal com és, cosa que no serien capaces de fer si no tinguessin ells mateixos una ciència i una recta apreciació d'allò de què es tracta. I a més, si un
5 els posa davant les figures geomètriques o semblants, es pot mostrar ben clarament que això és així.

—Si això no et convenç, Símmies —digué Sòcrates—, mira si estàs d'acord amb mi considerant-ho d'una altra manera. ¿És que no acabes de creure que d'alguna manera el que anomenem aprendre sigui recordar?

—No és que no acabi de creure això —digué Símmies—, però el que demano és experimentar el
10 que diu l'argument, és a dir, la reminiscència. Amb les coses que Cebes ha intentat dir ja quasi estic a punt de recordar i de quedar convençut. Tanmateix no em faria res escoltar ara de quina manera tu has intentat demostrar-ho.

—Jo —digué ell— ho faig així: Oi que estem d'acord que, si algú recorda quelcom, cal que hagués conegut la cosa ja abans?

15 —I tant —féu ell.

—I no estem d'acord també que la reminiscència és una forma de coneixement que sobrevé d'una determinada manera? La manera a què em refereixo és aquesta: Quan algú veu, o sent, o percep per algun sentit alguna cosa, si no només coneix allò [que percep] sinó que li ve a la ment alguna
20 altra cosa (que no és allò mateix que coneix, sinó diferent), no diem justament que ha recordat allò que li ha vingut a la ment?

—Què vols dir?

—Posem per cas: conèixer un home és diferent de conèixer una lira.

—No pot ser altrament.

—I no obstant això tu saps que als enamorats, quan veuen una lira, un mantell o qualsevol cosa
25 de les que acostuma usar el seu amor, els passa això: reconeixen la lira i els ve al pensament la imatge del xicot al qui la lira pertany. Això és una reminiscència. Com si un, en veure Símmies, es recorda moltes vegades de Cebes, i així en milers de casos semblants.

—Certament milers, per Zeus —va fer Símmies.

—No és, doncs, això —féu ell— una mena de reminiscència? Especialment quan a un això li
30 passa en coses que, a causa del temps o de la manca d'atenció, ja tenia oblidades.

—És ben bé així.

—I què? És possible que en veure un cavall dibuixat, o una lira dibuixada, un es recordi d'un home, o que en veure un dibuix de Símmies es recordi de Cebes?

—Ben cert.

35 —I també que en veure un dibuix de Símmies un es recordi del mateix Símmies?

—I tant —digué.

—I de tot això, no en resulta que la reminiscència pot venir ara de coses semblants, ara de coses dissemblants?

—Resulta això.

40 —Però, quan un recorda a partir de coses semblants, no és inevitable que un es fixi a veure si a l'objecte semblant li falta o no quelcom de similitud amb allò que recorda?

—Es inevitable —digué.

—Examina ara —féu ell— si el que passa és el següent: admetem que hi ha allò que és igual, vull dir, no una fusta igual a una altra, ni una pedra igual a una altra, o coses semblants, sinó quelcom
45 distint de totes aquestes coses, la igualtat en si mateixa? Admetem que existeix, o no?

—Admetem-ho, per Zeus —féu Símmies—, bé que és prou sorprenent.

—I sabem què és?

—Ben certament —digué ell.

—I d'on ho sabem, què és? No serà del que dèiem ara, que quan veiem fustes, o pedres, o coses
50 d'aquesta mena que són iguals, ens ve a la ment allò, tot i que és distint d'aquestes coses? O no et sembla que és distint? Considera-ho així: No passa a vegades que fustes o pedres iguals, essent les mateixes, als uns els semblen iguals i als altres no?

—És ben cert.

—Què, doncs? És possible que les coses iguals en elles mateixes se't manifestin com a desiguals,
55 o la igualtat com a desigualtat?

—Mai de la vida, Sòcrates

—Perquè efectivament —digué ell— no és el mateix aquestes coses iguals i la igualtat en ella mateixa.

—De cap manera m’ho semblaria, Sòcrates.

—I tanmateix, no són aquestes coses iguals les que malgrat que són distintes de la igualtat en ella mateixa t’han portat al coneixement del que aquesta és i a fer-te un concepte?

5 —Dius la pura veritat —féu ell.

—Tant si aquella és semblant a aquestes coses, com si és dissemblant?

—Ben cert.

—No hi fa cap diferencia —digué ell—. Si quan veus una cosa, resulta que el fet de veure-la et porta a pensar en una altra cosa, ja sigui semblant o dissemblant, aleshores necessàriament —

10 digué— això ha estat un procés de recordar.

—Ben cert que sí.

—Doncs, au —digué ell—. No ens passa més o menys el mateix en el cas de les fustes i les altres coses iguals de què fa poc parlàvem? Per ventura ens semblen iguals de la mateixa manera que ho és la igualtat en ella mateixa, o els falta alguna cosa per a ésser tal com és aquesta? O no els falta res?

15 —I tant que els falta —féu ell.

—Per tant, vejam si estem d’acord: quan un veu ui cosa i pensa que allò que està veient vol ser una altra cosa determinada, però que li manca quelcom i no pot s igual a ella, sinó que li és inferior, no es requereix necessàriament que el qui pensa així hagi conegut abans realitat a la qual, segons afirma, s’assembla aquella cosa tot i que li és inferior?

20 —Necessàriament.

—Què, doncs? No ens ha passat també el mateix a nosaltres en el cas de les coses iguals i la igualtat en ella mateixa?

25 —Totalment.

—Era necessari, doncs, que prèviament haguéssim conegut la igualtat abans del moment en què, veient unes coses iguals, vam pensar que totes elles tendeixen a ésser com la igualtat, però no acaben d’ésser-ho.

—Es així.

30 —Estem, doncs, també d’acord que d’enlloc no trauríem aquesta igualtat ni podríem pensar-la, si no és a partir del que veiem, o toquem, o de qualsevol altre dels sentits, de tots els quals jo diria el mateix.

—És el mateix, Sòcrates, almenys pel que fa al que el nostre raonament vol mostrar.

—Doncs bé, partint de les sensacions, hem de pensar que tots els objectes sensibles tendeixen

35 vers la igualtat en ella mateixa i tanmateix no hi arriben? O, què hem de dir?

—Això.

—Per tant, abans de començar a veure, a sentir, o a percebre quelcom pels sentits, calia que haguéssim captat el coneixement de la igualtat en ella mateixa, per tal de poder referir-hi els objectes sensibles que son iguals i veure que tot tendeix a ésser com allò, i tanmateix es queda

40 curt.

—Segons el que hem dit, Sòcrates, així ha de ser necessàriament.

—I no és veritat que, acabats de néixer, ja hi veiem, hi sentim i tenim els altres sentits?

—Totalment cert.

—I tanmateix hem dit que abans dels sentits hem d’haver captat el coneixement d’allò que és

45 igual.

—Sí.

—Pel que sembla, doncs, aquest coneixement l’hem adquirit abans de néixer?

—Així sembla.

—Si, doncs, l’hem adquirit abans de néixer, i quan vam néixer ja el teníem, ¿deu ser que abans de

50 néixer i immediatament després de nascuts ja teníem coneixement, no sols de l’igual i del més i del menys, sinó de totes les realitats d’aquesta mena? Perquè el nostre argument present no es refereix més a l’igual que al bell en si mateix, o al bé en si mateix, o al just, al sant i a tot allò que, com dic jo, segellem amb la marca de «el que és en si mateix», tant quan preguntem fent qüestions com quan contestem donant respostes. Així, doncs, és necessari que hàgim adquirit

55 coneixement de totes aquestes coses abans d’haver nascut.

—És com dius.

—I, si després d'haver adquirit aquest coneixement, no l'oblidéssim cada vegada, així com naixeríem sabent-les també seguiríem sabent-les per la resta de la vida. Perquè el saber consisteix en això: que un adquireixi un coneixement i el retingui sense que se li perdi. O no és veritat, Símmies, que el que anomenem oblit és precisament una pèrdua d'un coneixement?

5 —Es ben cert que sí, Sòcrates —féu ell.

—I si, segons penso, vam adquirir aquell coneixement abans de néixer i en néixer el vam perdre; i més endavant, quan fem ús dels nostres sentits, tornem a recobrar aquells coneixements que ja havíem tingut abans, ¿no serà que el que anomenem aprendre consisteix a recobrar un coneixement que ja teníem? I no és la paraula justa per a expressar això dir que és una

10 reminiscència?

—Així és.

—Efectivament, ens ha semblat que, quan percebem una cosa per la vista, l'oïda o un altre dels sentits, és possible que a partir d'això ens vingui a la ment una altra cosa que teníem oblidada i que li és pròxima, ja sigui per la semblança o pel contrast. Per tant, dic jo, una de dues: o bé ja vam néixer sabent-la i tots l'hem sabut tota la vida, o bé després de néixer, quan diem que un aprèn, no fa més que recordar, de manera que l'aprenentatge seria una reminiscència.

15 —Es ben bé així, Sòcrates.

—Què prefereixes, Símmies? Ja teníem aquell coneixement quan vam néixer, o bé després va venint el record de les coses de les quals abans havíem tingut coneixement?

20 —De moment, Sòcrates, no sé què escollir.

—Seguim. ¿Pots escollir sobre el que et diré i dir-me quelcom del que et sembla? Si un home té un coneixement, podrà donar raó d'allò que coneix, o no?

—Necessàriament, Sòcrates —va dir ell.

—¿I et sembla que tothom pot donar raó de les coses de les quals fa poc parlàvem?

25 —Què més voldria jo —digué Símmies—. Però em temo molt que demà a aquestes hores ja no quedarà entre els homes ningú que ho pugui fer dignament.

—¿És que penses, Símmies, que no tothom sap aquestes coses?

—I tant.

—Així, van recordant el que abans havien sabut?

30 —Ha de ser així.

—I quan han adquirit les nostres ànimes el coneixement d'aquestes coses? Perquè no haurà estat pas a partir del nostre naixement com a homes.

—Es clar que no.

—Abans, doncs?

35 —Sí.

—Per tant, Símmies, les ànimes existien anteriorment a banda dels cossos, abans de prendre forma humana; i tenien coneixement.

—Si no és que adquirim aquests coneixements en el mateix moment de néixer, Sòcrates, ja que queda encara [com a possibilitat] aquest moment.

40 —Podria ser, amic meu. Però aleshores, en quin altre moment els vam perdre? Fa un moment hem convingut que no els teníem quan vam néixer: ¿deu ser que els vam perdre en el mateix moment en què els vam adquirir? Pots indicar algun altre moment?

—De cap manera, Sòcrates. No m'adonava que no té sentit el que deia.

—Així doncs, Símmies —féu ell—, mira si és aquesta la situació en què ens trobem: Si existeix realment allò de què sempre parlem, el bell, el bé i tota mena d'essència semblant, i és a aquesta essència a què hem de referir tot el que ens ve pels sentits; i si hem descobert que es tracta de

45 quelcom que ja estava d'abans en nosaltres i que amb ella hem de comparar aquelles coses [sensibles], ¿no deu ser necessari que existeixi també la nostra ànima ja des d'abans del naixement, juntament amb aquestes realitats? Si això no és així, no quedaria sense força l'argument que anàvem dient? Però si és així, no hi ha la mateixa necessitat que tant aquestes

50 realitats com les nostres ànimes existeixin abans de néixer, i que si no existeixen les unes tampoc no existiran les altres?

—Estic extraordinàriament convençut, Sòcrates —digué Símmies—, que hi ha la mateixa necessitat i que el nostre argument es mou vers un bon lloc de defensa en afirmar que l'existència de l'ànima abans de néixer és semblant a les essències de les quals parles. Almenys jo he de dir que tinc particularment clar això: que totes aquestes realitats existeixen de la màxima manera

55

possible, a saber, el bell, el bé i totes les realitats de les quals fa poc parlaves. Això em sembla suficientment demostrat, almenys per a mi.

—I pel que fa a Cebes, què? —féu Sòcrates—. Perquè també hem de convèncer Cebes.

Símmies digué:

5 —Em sembla que ja està prou convençut, tot i que és l'home més resistent del món en desconfiar dels arguments. Tanmateix penso que no troba cap falla per assentir al punt següent: que la nostra ànima existia abans que naixéssim. Però que després de morts segueixi existint, això ni a mi mateix, Sòcrates, em sembla provat. Queda en peu el que fa un moment deia Cebes i que és el que tem la gent: que quan un home mor, l'ànima s'esvaeixi i que això sigui la seva fi. Quina
10 dificultat hi ha en admetre que l'ànima certament neix i es constitueix a partir d'alguna altra cosa, existint abans de venir a un cos humà, però que una vegada ha vingut a un cos i ha quedat privada d'ell, s'acaba la seva existència i queda destruïda?

15 —Ben dit, Símmies —respongué Cebes—. Perquè sembla que hem aconseguit com la meitat de la demostració que calia: hem demostrat que la nostra ànima existia abans que naixéssim, però cal demostrar encara que quan hem mort no existeix pas menys que abans de néixer. Això seria la demostració completa.

—Ja està demostrat, Símmies i Cebes —féu Sòcrates—, només que tingueu voluntat d'ajuntar l'argument present amb el que hem admès abans, que deia que tot vivent neix del que és mort. Perquè, si l'ànima ja existia d'abans, i necessàriament ella mateixa no ha pogut venir a l'existència
20 a partir de cap altra cosa que no sigui el que és mort i està mort, ¿no és necessari que ella mateixa, encara que hagi mort, segueixi existint, si és que realment ella ha de tornar a néixer? El que dèieu, doncs, queda demostrat. Tanmateix, pel que veig, tant Símmies com tu voldríeu seguir burxant en aquest argument, perquè teniu aquella por que tenen els nens, a saber, que quan l'ànima surt del cos en realitat se l'emporta el vent i l'escampa, especialment si s'escau que un no
25 mor en temps de calma, sinó de forta ventada.

Cebes somreia i digué:

—Hauràs d'intentar convèncer-nos, Sòcrates, com si tinguéssim por. O potser no som nosaltres els qui tenim por, sinó que tal volta hi ha dins nostre com un infant al qual fan por aquestes coses. És aquest el que has d'intentar convèncer que no temi la mort com un fantasma.

30 —Així, doncs —digué Sòcrates—, li haurem de fer encantalls diaris fins que el desencanem.

—I d'on traurem, Sòcrates, un bon encantador d'aquests mals si tu ens deixes?

—Cebes, Grècia és molt gran i és de suposar que en ella hi ha molts homes de valer. I hi ha també molts pobles bàrbars. S'hauran de fer investigacions cercant un encantador com el que
35 volem, sense estalviar-nos ni diners ni esforços. En res no podríeu gastar més oportunament els vostres calers. I caldria també que cerquéssiu entre vosaltres mateixos; i fins podria resultar que no us fos fàcil trobar ningú més capaç que vosaltres de fer això.

[Argument a partir de la simplicitat de l'ànima]

40 —Això prou que ho farem —digué Cebes—. Però, si et plau, tornem al punt on havíem quedat.

—Naturalment que em plau. Com podria ser altrament?

—Això és ben dit —féu ell.

—Per tant —continuà Sòcrates—, haurem de preguntar-nos quina mena de realitat és la que pot acabar dispersada, i de quina realitat hem de témer que li pugui sobrevenir això, i de quina no.
45 Després haurem d'examinar a quina mena d'aquestes pertany la nostra ànima, i d'això podrem deduir si hem de tenir confiança o temor sobre la seva sort.

—És veritat —digué ell.

—Si una cosa ha estat composta i resulta constituïda com a composta, no és natural que quedi subjecta a disgregació, igual que provenia de la composició? I si trobem una cosa que no és
50 composta, no serà aquesta l'única entre totes que no estarà subjecta a aquest procés?

—Em sembla que deu ser així —digué Cebes.

—Bé, doncs, no són les coses sempre idèntiques a elles mateixes i invariables les que amb més probabilitat podem considerar no compostes, mentre que les que ara són d'una manera i ara
d'una altra, sense mantenir-se mai idèntiques, seran compostes?

55 —Això és el que em sembla.

—Tornem, doncs, al que dèiem en l'argument anterior. L'essència mateixa, allò que diem que una cosa és en un procés de pregunta i resposta, serà quelcom que roman sempre igual a ella mateixa, o és ara d'una manera, ara d'una altra? L'igual en si, el bell en si, cada cosa en si, allò que és, pot admetre el més mínim canvi? O bé cada una d'aquestes realitats en si, tenint com té una única forma en si mateixa, ha de romandre idèntica a si mateixa i mai no podrà admetre de cap manera qualsevol mena d'alteració?

5 —Necessàriament ha de ser així, Sòcrates —digué Cebes—: romandran idèntiques.

—I què direm de la multiplicitat de les coses [belles]?; com ara homes, cavalls, vestits i coses semblants, que poden rebre la denominació d'iguals, belles i totes les altres que hem dit? Per ventura romanen idèntiques, o bé, tot al contrari, ni són mai idèntiques a elles mateixes, ni en relació amb les altres coses, sinó que es pot ben dir que no són mai idèntiques en res?

10 —És com dius —digué Cebes—: mai no romanen idèntiques.

—Ara bé, ¿no és veritat que aquestes coses les pots tocar, veure o percebre pels altres sentits, mentre que les que romanen idèntiques no és possible captar-les amb res més que amb el raonament de la intel·ligència, essent com són realitats invisibles que s'escapen a la mirada?

15 —El que dius és totalment veritat —féu ell.

—Si vols, doncs —digué—, posem que hi ha dues classes de realitat, la visible i la invisible.

—Posem-ho.

—I que la invisible és sempre idèntica a ella mateixa, i la visible no ho és mai.

20 —Posem també això.

—Au, doncs —digué ell—, hi ha en nosaltres res més que d'una banda el cos i de l'altra l'ànima?

—Res més.

—A quina d'aquelles dues classes de realitat direm que s'assembla més i és més pròxim el cos?

—Es ben clar per a tothom que a la visible.

25 —I què, l'ànima és visible o no?

—No pas per als humans, Sòcrates —digué ell.

—Però quan nosaltres parlem de visible o invisible ho fem amb referència a la natura humana. O creus que ens referim a una altra?

—No: a la natura humana.

30 —I què hem de dir de l'ànima? És visible o invisible?

—No és visible.

—Doncs és invisible?

—Sí.

—Per tant, l'ànima és més semblant a l'invisible que el cos; i aquest ho és al visible.

35 —No pot ser d'altra manera, Sòcrates.

—I no hem dit fa estona que l'ànima, quan utilitza el cos per examinar alguna cosa amb la vista, l'oïda o algun altre dels sentits (ja que examinar una cosa a través del cos vol dir fer-ho amb els sentits), aleshores és arrossegada pel cos vers les coses que mai no son idèntiques a elles mateixes i en contacte amb aquestes coses es troba extraviada, torbada i marejada com si s'hagués embriagat?

40 —Exacte.

—En canvi, quan ella fa aquest examen tota sola, s'adreça vers allò que és pur, existent per sempre, immortal i idèntic a si mateix; i com que hi té un parentiu s'hi associa sempre que arriba a trobar-se sola i li'n donen la possibilitat, i així s'acaba el seu extraviar-se, ja que en contacte amb aquelles coses roman sempre idèntica a si mateixa en relació amb elles. Ara bé, no és aquesta experiència de l'ànima el que s'anomena pensar?

45 —El que dius és exacte, Sòcrates, i ben veritat —féu ell.

—Per les coses que hem dit abans i el que ara dèiem, a quina de les dues classes de realitat té l'ànima més semblança o afinitat?

50 —Penso, Sòcrates, que, seguint aquest camí, fins i tot l'home més negat concedirà que l'ànima en tot i per tot s'assembla més a allò que sempre és idèntic que a allò que no ho és.

—I el cos?

—A l'altra.

—Fixa't ara en això: quan l'ànima i el cos estan junts, la natura estableix que l'un sigui esclau i manat, i que l'altra sigui senyora i mani. Considerant això, quin deis dos penses que és més

55

semblant al que és diví, i quin al que és mortal? Oi que et sembla que el que és diví és el que per naturalesa té capacitat de manar i dirigir, mentre que el mortal ha de servir i ser manat?

—A mi, sí.

—Bé, a quin dels dos s'assembla l'ànima?

5 —És clar, Sòcrates, que l'ànima s'assembla al diví, i el cos al mortal.

—Examina ara, Cebes —digué—, si la conclusió de tot el que hem dit no és aquesta: l'ànima és allò que és més semblant al diví, a l'immortal, a l'intel·ligible, al que té una forma única i no es disgrega, al que roman estable sempre de la mateixa manera; en canvi, el cos és el més semblant al que és humà, mortal, de formes múltiples, impensable, dissoluble i mai no roman idèntic a ell

10 mateix. ¿Tenim alguna altra raó, amic Cebes, que ens porti a dir que això no és així?

—No en tenim cap.

—Què, doncs? Si les coses són així, no li escau al cos disgregar-se ràpidament, mentre que a l'ànima li escau no disgregar-se gens, o gairebé gens?

—No podria ser altrament.

15 —Bé —digué—, tu saps prou que, quan un home mor, a la part visible d'ell que és el cos (allò que s'exposa visiblement i que anomenem cadàver), per bé que és destinat a dissoldre's, a desfer-se i a esvanir-se, no li passa immediatament res d'això, sinó que es conserva en bon estat bastant de temps, i molt més si un mor estant en bona ufana i en clima favorable. I si el cos es desseca i es momifica, com passa en les mòmies d'Egipte, fins es pot conservar per un temps pràcticament

20 indefinit. A més, hi ha algunes parts del cos com ara els ossos, els tendons i coses semblants, que àdhuc quan el cos s'ha corromput romanen, podríem dir, immortals. No és així?

—Sí.

—Per tant, l'ànima, allò invisible que passa a un altre lloc noble, pur i invisible que és l'autèntic Hades, en companyia d'un déu bo i savi (on ben aviat haurà d'anar, si déu ho vol, la meva ànima), aquesta ànima nostra, essent com hem dit i essent-ho per naturalesa, ¿s'esvanirà i es destruirà tan bon punt se separa del cos, com diu la majoria de la gent? Ben lluny d'això, estimats Cebes i Símmies. Més aviat el que passarà serà el següent: si en el moment de la separació és pura i no arrossega amb ella res de corporal, per no haver tingut cap comunió voluntària amb el cos durant la seva vida, sinó que ha defugit i ha procurat recollir-se en ella mateixa fent d'això el seu exercici

30 constant... aleshores no haurà fet altra cosa que practicar com cal la filosofia i exercitar-se veritablement a morir sense dificultats. O no és això preparar-se per a morir?

—Totalment.

—Per tant, trobant-se en aquesta condició, se'n va vers allò que li és semblant, val a dir, el que és diví, immortal i savi; i quan arriba allí troba que és feliç, alliberada de l'error, de la insensatesa, dels temors i dels amors cruels i dels altres mals propis dels homes. Ben al contrari, com diuen dels iniciats, passen la resta del seu temps en companyia dels déus. Hem de dir això, Cebes, o no?

35 —Ben cert, per Zeus —féu Cebes.

—Però, diria jo, si l'ànima es troba contaminada i impura en el moment de ser alliberada del cos, perquè sempre ha estat lligada amb ell, tenint cura d'ell, estimant-lo deixant-se encantar per ell i pels seus desigs i plaers, de manera que no pot pensar en cap mena de veritat si no és en la del que és corporal, allò que es pot tocar, o mirar, o beure, o menjar, o el que serveix per al plaer sexual, i, en canvi, pel que fa al que és fosc i invisible als ulls però captable intel·lectualment per la filosofia, d'això acostuma fugir-ne perquè ho odia i li fa por...; si una ànima es troba en aquest

45 estat, penses que podrà anar-se'n lliure ella tota sola i neta?

—De cap manera no podrà.

—Mes aviat, penso jo, quedarà agafada pel que és corporal, que se li haurà fet connatural a causa de la conversa i convivència amb el cos, estant com estava sempre amb ell exercitant-se tota en servir-lo.¹

50 —Exactament.

—Cal pensar, amic meu, que el cos és necessàriament feixuc, pesat, terrenal i visible. Una ànima lligada a un cos així es fa feixuga i és arrossegada de nou vers el món visible, per temor de l'invisible i de l'Hades, donant voltes, segons diuen, a l'entorn deis monuments i de les tombes,

¹ Es l'«exercitació» (*melete*) exactament contrària a l'«exercitar-se a morir», que s'acaba de recomanar més amunt (81a).

prop de les quals se solen veure les ombres dels fantasmes de les ànimes. Aquesta mena d'ànimes, que han quedat lliures sense estar purificades, participen encara del que és visible, i per això es poden veure presentant aquelles imatges.

—Deu ser així, Sòcrates.

5 —És així, Cebes. I no són pas les dels homes bons, sinó les dels dolents, les ànimes que es veuen forçades a anar vagant per aquests llocs, pagant la pena del seu mal comportament d'abans. I van vagant fins que, a causa del desig de l'element corporal que les acompanya, tornen a lligar-se a un cos. El més probable és que es lliguin a la mateixa mena de costums que ja havien practicat mentre vivien.

10 —Què vols dir amb això, Sòcrates?

—Per exemple, que els qui havien practicat la golafreria, la insolència, o l'amor a la beguda sense cap mena de restricció, és probable que entrin en cossos d'ase o d'animals semblants. No et sembla així?

—El que dius és ben probable.

15 —En canvi, els qui han estimat sobre tot la injustícia, la tirania o la rapinya passarien a bèsties com llops, falcons o esparvers. Podem dir que haurien d'anar a un altre lloc?

—Fuig, home —digué Cebes—; aniran on deies.

—Així doncs —féu ell—, no és clar que en els diversos casos cada u passarà a allò que és semblant al que ell practicava?

20 —És clar —féu—; no podria ser altrament.

—I entre ells —digué— no són els més feliços i els que fan camí cap a un lloc millor els qui han practicat la virtut cívica del poble que anomenen moderació i justícia, nascuda del costum i de la pràctica sense necessitat de filosofia o de raonament?

—Per què són aquests més feliços?

25 —Perquè és probable que aquests tornin a una espècie sociable i mansa, posa com les abelles, les vespes o les formigues; i àdhuc que tornin al gènere humà i que d'ells en surtin homes moderats.

—És probable.

30 —En canvi, al llinatge dels déus no és permès que hi arribi ningú que no hagi practicat la filosofia i que no hagi sortit d'aquest món totalment purificat, sinó només el qui hagi estat amant de la saviesa. És per això, amics Símmies i Cebes, que els veritables filòsofs s'aparten de tots els desigs corporals i resisteixen fermes sense entregar-se a ells, i no viuen amb por de perdre el patrimoni o de la pobresa, com fa la gent i els qui empaiten el diner; per altra banda, tampoc no és el temor de la deshonra o de la infàmia d'una vida malvada, com el que afecta els ambiciosos de poder i d'honors, el que els porta a apartar-se d'aquells desigs.

35 —No els escauria gens, Sòcrates —digué Cebes.

—Certament no, per Zeus. Per tant, Cebes, aquells que es preocupen de les seves ànimes diuen adéu a tots aquests desigs i no viuen de cara a modelar-se un bon cos; ni es comporten per les mateixes pautes que els qui no saben cap on van, estant com estan convençuts que no és bo fer res contrari a la filosofia i a l'alliberament i purificació que d'ella prové, sinó que girant-se vers ella la segueixen com a guia on ella els porti.

40 —Com és això, Sòcrates?

—Ara t'ho explico —digué—. Els amants de la saviesa saben que, quan la filosofia pren en les seves mans l'ànima, aquesta es troba senzillament presonera i empallegada amb el cos, forçada a mirar les coses a través d'ell com des d'una masmorra, sense poder fer-ho lliurement per ella mateixa, cosa que fa que s'arrossegui en una total ignorància. A més, s'adona que en aquesta presó el més terrible és que un es troba lliurat als desigs i que a través d'ells el mateix presoner es converteix en el qui més col·labora al seu empresonament. Bé, doncs, deia que els amants de la saviesa saben que, quan la filosofia pren en les seves mans una ànima que es troba en aquest estat, li dona suaument bons consells i procura d'alliberar-la, mostrant-li que el que ella veu amb els ulls està ple d'enganys, com ho està també el que capta per l'oïda o per qualsevol altre dels sentits; així intenta convèncer-la que ha de prescindir d'ells i que no n'ha de fer ús més que en el que sigui necessari, exhortant-la que es reculli i centri en ella mateixa i no doni crèdit a ningú

50 —sinó a ella mateixa i a allò que ella per si mateixa intel·lectualment capta, que és la realitat dels éssers en ells mateixos. Res del que capta per altres mitjans i que es presenta de diferents maneres no ho ha de considerar veritable, ja que això pertany a les coses visibles i sensibles,

mentre que el que ella contempla és el que és intel·ligible i invisible. Aleshores, l'ànima del veritable filòsof s'adona que no li convé rebutjar aquest alliberament, i s'aparta tant com pot dels plaers, desigs, afliccions i temors, ja que pensa que si un es deixa afectar fortament pel plaer, pel temor, per l'aflicció o pel desig, no patirà només el mal que un podria pensar que derivaria d'aquestes coses, com ara una malaltia o un malversament a causa dels capricis, sinó que patirà el pitjor i més definitiu de tots els mals i, a més, sense adonar-se'n.

5 —Quin vols dir, Sòcrates —digué Cebes.

—Que l'ànima de qualsevol home, quan es troba afectada per un gran plaer o un gran dolor, és inevitable que pensi que allò que li causa tals afeccions és el que hi ha de més evident i més veritable, quan en realitat no és així. Això és el que acostuma a passar amb les coses visibles, oi?

10 —Certament.

—I no és, doncs, en aquest estat quan l'ànima es troba més lligada al cos?

—Com dius?

—Cada plaer i cada dolor clava l'ànima al cos com amb un clau, la rebla i la fa corpòria, induint-la a pensar que la veritat és allò que el cos li dicta. I pel fet de tenir les mateixes opinions que el cos i de trobar delit en les mateixes coses que ell, penso jo que necessàriament l'ànima acaba tenint el seu mateix tarannà i la mateixa manera de fer, de manera que ja no podrà mai passar a l'Hades en estat de puresa, sinó que sempre hi anirà infectada de corporeïtat. En conseqüència, de seguida anirà a caure de nou en un altre cos, en el qual arrelarà com si l'haguessin sembrada, això farà que no pugui participar de la comunió amb el que és diví, pur i uniforme.

20 —És ben veritat el que dius, Sòcrates —respongué Cebes.

—Aquesta és doncs la raó, Cebes, per la qual els autèntics amants de la saviesa són moderats i valents, no la que la majoria pensa. O et sembla que sí?

—Jo, de cap manera!

25 —És clar que no. El raonament de l'ànima d'un que practiqui la saviesa serà el següent: no pensarà que la filosofia li hagi de servir per a alliberar la seva ànima i que, un cop alliberada, la podrà entregar de nou als plaers i als dolors, de manera que la torni a encadenar altra vegada, amb un treball sense fi a la manera del de Penèlope, que feia anar el teler en l'un i l'altre sentit. Al contrari, quan aconseguix asserenar les passions, procura seguir com a guia el pensament, sense apartar-se mai d'ell en la contemplació de la veritat, del diví i del que no és objecte d'opinió; i alimentada amb ell pensa que li cal viure així mentre tingui vida, i que quan mori arribarà a allò que li està emparentat i li és semblant, deslliurada dels mals humans. És amb aquest aliment i amb aquesta manera de viure com pot superar, Símmies i Cebes, tota mena de por que en separar-se del cos l'escampin els vents i quedi dispersada, de manera que en arrencar a volar ja no es trobés enlloc.

35

[Objecció de Símmies: l'ànima com a harmonia dels components del cos]

40 Quan Sòcrates hagué dit això, es va fer un gran silenci. Es podia veure que tant ell mateix com la majoria de nosaltres estàvem suspesos en el que s'acabava de dir. Cebes i Símmies es van posar a mormolar entre ells per uns moments. Sòcrates, en veure-ho, els preguntà:

—Què? Us sembla que n'hi ha prou amb el que hem dit? Perquè, si un vol tractar aquests temes amb tota satisfacció, no paren de presentar-se gran nombre de sospites i objeccions. Així, doncs, si és que passeu a una altra consideració, no hi tinc res a dir. Però si teniu dificultats sobre el que dèiem, no tingueu cap recança de parlar i d'explicar-vos, si és que us sembla que es podria dir quelcom millor; i fins podeu demanar la meva intervenció, si penseu que amb mi podreu sortir-ne millor. Símmies va respondre:

45 —Sòcrates, deixa que et digui la veritat. Ja fa estona que cadascun de nosaltres veia dificultats i empenyia l'altre a preguntar, ja que tenim ganes de sentir-te; però no voldríem amoïnar-te ni causar-te pena en aquestes tristes circumstàncies.

50 Ell, en sentir això, va fer un dolç somriure i digué:

—I ara, Símmies! A fe que difícilment podria jo convèncer els altres que la meva sort present no em sembla cap desgràcia, si ni tan sols puc arribar a convèncer-vos a vosaltres, sinó que encara teniu por que em posi de més mal humor del que mai he tingut en la vida. Segons sembla, pel que fa a l'art endevinatòria, em creieu inferior als cignes, els quals, quan veuen que estan a punt de morir, canten molt més i més bellament del que cantaven abans, mostrant el seu acontentament

55

d'anar cap al déu al qual serveixen. Els homes, en canvi, amb la por que tenen de morir, parlen falsament deis cignes i diuen que aquests, quan canten per darrera vegada, ho fan amb laments de pena per la seva mort, sense adonar-se que no hi ha cap ocell que canti quan té fam, o té fred, o pateix qualsevol pena, ni el mateix rossinyol, ni l'oreneta, ni el cucut, per més que hi hagi qui diu
5 que canten de la pena que tenen. En la meva opinió, ni aquests ni els cignes no canten quan tenen pena, sinó perquè, servidors com són d'Apol·lo, són endevinaires i, sabent per endavant les coses bones que hi ha a l'Hades, es posen a cantar per la joia que tenen aquell dia, que és per a ells el millor de la seva vida. Jo també em considero company de servei dels cignes, estant consagrat al mateix déu, i no em considero pitjor que ells en l'art d'endevinar que prové del meu senyor, ni m'entristeixo més que ells en el moment de desempallegar-me d'aquesta vida. Per tant, si això és així, el que cal és que em digueu i em pregunteu el que vulgueu mentre els Onze d'Atenes² ho permetin.

—M'agrada el que dius —replicà Símmies—. Jo exposaré, doncs, les meves dificultats, i aquest dirà el que no troba acceptable en el que s'ha dit. A mi em sembla, segurament com a tu mateix, 15 Sòcrates, que conèixer amb certesa aquestes coses en la vida present o és impossible o és molt difícil. Tanmateix, deixar de contrastar des de tots els punts de vista el que s'ha dit sobre elles o deixar-les córrer abans que un es vegi obligat a desistir per haver-les examinat per tots cantons, seria mostra de molta fluixedat. En aquestes qüestions s'ha d'arribar a una d'aquestes coses: o bé aprendre [d'altres] com són, o be investigar-ho [un mateix]; o, si això resulta impossible, adoptar 20 entre els raonaments humans el que es presenta com a millor i menys susceptible de refutació, confiant-se a ell com a una mena de rai per a navegar pels perills de la vida. Això si no és que un pugui fer la travessia en un vehicle més segur i menys perillós, com seria alguna forma de revelació divina. Per tant, jo ara no tinc cap vergonya de fer-te preguntes, ja que tu mateix m'ho demanes, ni vull que després m'hagi de fer el retret de no haver dit ara el que pensava. Doncs bé, 25 Sòcrates, examinant per mi mateix o juntament amb Cebes el que s'ha dit, trobo que no acaba de ser satisfactori.

—Company —respongué Sòcrates— segurament tens raó. Digues, doncs, què és el que no et satisfà.

—Això —féu ell—: que el mateix argument es podria fer referit a l'harmonia i a la lira amb les seves cordes. L'harmonia, en una lira ben afinada, és invisible, incorpòria, absolutament bella i divina; però la lira mateixa i les cordes són cossos de forma corpòria, compostos, terrenals i del gènere del que és mortal. Bé, doncs: si algú trenca la lira, o talla i fa miques les cordes, podria 30 sostenir, basant-se en el teu argument, que l'harmonia necessàriament ha de seguir existint i que no queda destruïda. Diria que de cap manera no es podria admetre que, seguint existint la lira, per bé que se li hagin arrencat les cordes, i seguint existint les cordes, que són de natura mortal, en canvi s'hagi destruït l'harmonia que, essent de la mateixa natura que el que és diví i immortal, i estant emparentada amb aquestes coses, hauria desaparegut abans que el que és mortal. El que diria és que és necessari que l'harmonia existeixi encara per ella mateixa en algun lloc i que la fusta i les cordes es podriran abans que a ella li passi res. En realitat, Sòcrates, jo crec que el que tu mateix penses és que l'ànima l'hem de concebre aproximadament així: el nostre cos està, podríem 40 dir, tensat i cohesionat per la calor i el fred, la sequedat i la humitat, i altres propietats semblants; la combinació i l'harmonia d'aquestes, quan és ben feta i en la mesura correcta, seria la nostra ànima. Ara bé, si resulta que l'ànima és una harmonia, és evident que, quan el nostre cos es relaxa fora de mesura o s'encongeix a causa de les malalties o d'altres mals, serà inevitable que l'ànima quedi immediatament destruïda, tot i que sigui la part més divina, tal com passa amb les 45 altres harmonies de sons o d'objectes artificials; en canvi, les restes dels diversos cossos es mantenen per molt de temps fins que són consumits pel foc o per la podridura. Ja veus, doncs, què és el que haurem de dir sobre aquest argument, si es manté que l'ànima, essent una combinació dels elements del cos, és el primer que queda destruït en el que anomenem la mort.

50 Sòcrates aleshores ens va clavar la mirada, com solia fer moltes vegades, i digué amb un somriure:

—Realment el que Símmies diu és exacte; i si entre vosaltres hi ha algú amb més capacitat que jo, caldria que li donés una resposta. Perquè entenc que el seu atac a l'argument no és gens menystenible. Tot i això, abans de donar una resposta em sembla que caldria que escoltéssim

---

² Vegeu la nota 5, més amunt.

també quines objeccions presenta Cebes al nostre argument. Això ens donarà temps per anar pensant què hem de respondre. Una vegada els hàgim escoltat, o bé els donarem la raó, si sembla que el que diuen té bon sentit, o si no, serà ja hora de passar a defensar el nostre argument.

5

[Objecció de Cebes]

10 —Doncs prenc la paraula —féu Cebes—. A mi em sembla que el raonament roman allà on era i que segueix obert a l'objecció que hem expressat abans. Que la nostra ànima existia abans de venir a aquesta forma humana, no negaré que ho admeto de bon grat i àdhuc diria, si no sembla que em passo, que és cosa plenament demostrada. En canvi, que segueixi existint en algun lloc un cop hem mort, no em sembla que pugui ser. Per altra banda, que l'ànima, com argumentava Símmies, no sigui més resistent i més durable que el cos, no hi estic d'acord, ja que em sembla que des d'aquest punt de vista li és molt superior. El nostre argument podria dir: per què no creus encara, si veus que quan un home mor subsisteix precisament allò que en ell era més feble? No penses que allò que és més durable necessàriament haurà de ser preservat durant el mateix temps? A més, considera una altra cosa i digues-me si no tinc raó. Com Símmies, també jo hauré de servir-me d'una imatge. Tinc la sensació que en tot això parlem com si, havent-se mort un vell teixidor, ens vingués algú i ens digués: «Aquest home no ha deixat pas d'existir, sinó que està sa i bo en algun lloc»; i com a prova ens tragués el mantell amb què s'abrigava i que ell mateix havia teixit, al·legant que aquest seguia en bon estat i no s'havia pas destruït. Si algú no el creia, li preguntaria quina de les dues coses era de natura més durable, l'home o el mantell que ell portava i que tenia per al seu ús. Quan li contestessin que l'home era molt més durable, creuria haver demostrat que l'home es conservava ben sa, ja que el menys durable no havia estat destruït. Ara bé, Símmies, jo no crec pas que això sigui així. Fixa't en la meua explicació: qualsevol pot adonar-se que aquest argument és una ximpleria, ja que el nostre teixidor hauria teixit i gastat molts mantells semblants, i hauria mort després de tots ells, exceptuant, diria jo, l'últim. Ara bé, no per això el nostre home s'ha de dir inferior o més feble que aquest mantell. Penso que la mateixa imatge podria aplicar-se a la relació de la nostra ànima amb el cos: si es compara en detall una cosa amb l'altra, penso que es podria dir prou adequadament que l'ànima és més durable i que el cos és més feble i menys durador. En realitat, també es podria dir que cada ànima gasta molts cossos, sobretot si viu molts anys, suposant que el cos sigui com un corrent que passa i es destrueix durant la vida de l'home, mentre que l'ànima va teixint de nou allò que es va gastant. Tanmateix serà necessari que quan es destrueixi l'ànima, aquesta hagi teixit la seva última roba, que serà l'única que li queda abans de morir. I un cop morta l'ànima, el cos mostraria la feblesa de la seva natura, es corrompria ràpidament i desapareixeria.

35 Resulta, doncs, que no per donar crèdit a aquest argument podem ja confiar que després de la mort la nostra ànima ha d'estar en algun lloc. En efecte, un podria concedir encara més coses que les que tu dius: podria admetre que les nostres ànimes no sols han existit anteriorment al nostre naixement, sinó que no hi ha res que impedeixi que algunes subsisteixin després de la mort; que aquestes podrien existir naixent i morint moltes vegades, atès que l'ànima és tan forta que podria tolerar repetits naixements. Ara bé, si, concedint això, no es manté que l'ànima en els successius naixements i morts no pateix cap dany ni ha d'acabar morint del tot en alguna d'aquestes morts (i ningú no pot dir que sap si es dona aquesta mort i dissolució del cos que comportaria la destrucció de l'ànima, ja que cap de nosaltres no ho ha pogut experimentar); si la posició és aquesta, el que creu poder mantenir-se confiat davant la mort és que s'abandona a una confiança insensata, llevat que pugui demostrar que l'ànima és quelcom absolutament immortal i indestructible. Si no pot, el qui està a punt de morir necessàriament ha de tenir por que la seva ànima, en desfer-se la present unió amb el cos, sigui totalment destruïda.³

50 —Tots nosaltres, en sentir això, ens trobàvem incòmodes, com més tard ens ho vam confessar. Havíem estat ben convençuts per l'argument precedent, i ara semblava que de nou ens sentíem torbats i ens abocàvem a la desconfiança, no només sobre el que s'acabava de dir, sinó també

---

³ El raonament, doncs, indica que no basta que l'ànima sigui «immortal» (val a dir, capaç de superar la mort en una reencarnació), sinó que ha de ser «indestructible» en ella mateixa. En l'exemple del discurs: no basta que de fet el mantell sobrevisqui al teixidor: s'hauria de mostrar que el mantell es en si mateix indestructible.

sobre el que es pogués dir en endavant. Teníem la sensació que nosaltres no érem jutges competents, o bé que la mateixa qüestió no permetia una resposta fiable.

5 EQUÉCRATES: —Pels déus, Fedó, que us en disculpo! A mi mateix, mentre t'anava escoltant em venien ganes de dir-me: Quin raonament ens podrà encara merèixer confiança? El que Sòcrates havia dit bé semblava prou de fiar, i heus ací que acabava en descrèdit total. Tanmateix, l'argument aquest, que la nostra ànima és una harmonia, sempre m'havia captivat meravellosament, i encara segueix fent-ho. Quan ara l'exposàveu em recordava que a mi ja d'abans m'havia semblat així. Ara necessito absolutament com començar de nou alguna altra argumentació que em convenci que l'ànima no mor quan nosaltres morim. Dignes-me, doncs, per 10 Zeus, com va abordar Sòcrates aquell raonament? Tal volta també ell, com deies que us passava a vosaltres, semblava estar aclaparat, o no? Va intentar defensar el seu argument sense alterar-se? Va fer una defensa prou bona, o li quedà mancada? Explica'ns tot això amb tot el detall que puguis.

15 *[Resposta de Sòcrates: advertiment de no caure en la misologia]*

FEDÓ —Realment, Equécrates, jo havia admirat Sòcrates en moltes ocasions, però mai m'havia impressionat tant com estant vora d'ell en aquella circumstància. Potser no és res d'estrany que tinguéssis una resposta a punt. Però el que a mi més em va admirar fou, en primer lloc, l'amabilitat, la deferència i l'afecte amb què va acollir les raons d'aquells jovencells; després la manera com es va adonar ràpidament de l'efecte que ens havien fet a nosaltres les seves paraules; i finalment l'encert amb què hi va posar remei. Quan ens trobàvem com fugitius després d'una derrota, ens va convocar de nou i ens va animar a seguir examinant tots plegats la qüestió.

EQUÉCRATES —I com va ser?

25 FEDÓ —Ara t'ho dic. Jo em trobava a la seva dreta, assegut en una banqueta a tocar del llit, i ell quedava bastant per damunt meu. Tot acaronyant-me el cap i recollint-me els cabells que em queien sobre el coll (perquè, quan es presentava l'ocasió, acostumava a fer-me broma sobre els meus cabells), digué:

—Demà, Fedó, segurament et tallaràs aquests cabells tan bonics.⁴

30 —Em sembla que sí, Sòcrates —vaig fer jo.

—No pas, si em fas cas a mi.

—Però, per què? —vaig fer jo.

—Avui —digué— hauré de tallar-me jo els meus cabells, i tu els teus, si el nostre raonament se'ns mor i no som capaces de ressuscitar-lo. Perquè jo, si estigués en el teu lloc i se m'escapés l'argument, faria una promesa com els argius⁵ de no deixar-me créixer els cabells fins que, reprenent la lluita, no obtingués la victòria contra l'argument de Cebes i de Símmies.

—Però —vaig replicar— segons la dita, ni el mateix Hèrcules pot vèncer contra dos.

—Doncs demana la meua ajuda, com si fos el teu lolau,⁶ mentre hi ha encara llum.

40 —Te la demano, doncs. Però no com si jo fos Hèrcules, sinó com lolau que demana l'ajut d'Hèrcules.

—Tant se val —féu ell—. El primer que hem de fer és vigilar que no ens agafi una mala disposició.

—Quina? —vaig fer jo.

—Que no ens tornem misòlegs, de manera semblant a com hi ha gent que es tornen misàntrops. Perquè a ningú no li pot venir un mal més gran —digué— que aquest d'agafar odi als raonaments. Ara bé, la misologia i la misantropia es produeixen de la mateixa manera: la misantropia s'insinua en nosaltres quan un té una gran confiança en algú sense prou discerniment, pensant que es tracta d'una persona absolutament sincera, honesta i fiable; i poc després descobreix que és malvada i infidel; i així una i altra vegada. Quan a un li ha passat això moltes vegades, i

⁴ En senyal de dol.

⁵ Segons Heròdot (I, 82), quan els argius perderen la plaga de Tírea, es van tallar els cabells i van prometre que no se'ls deixarien créixer fins que la recobressin.

⁶ lolau era el company d'Hèrcules, a qui ajudà particularment en la lluita contra l'hidra de Lerna. Per això passà a indicar proverbialment un ajut extraordinari. Plató refereix la llegenda en el diàleg Eutidem 297 bd.

especialment si li passa amb aquells que un considerava més íntims i més amics, havent rebut d'ells molts cops, acaba finalment odiant-los tots i considerant que no hi ha absolutament res de sa en ningú. No t'has adonat que això és el que d'alguna manera passa?

—Ja ho crec —vaig respondre.

5 —I no és això una cosa vergonyosa —féu ell—, que manifesta que un home així procedeix en el tracte amb les persones amb poc coneixement de les coses humanes? Perquè si procedís amb bon coneixement tindria una concepció adequada de la realitat i jutjaria que tant els bons com els dolents són molt pocs, mentre que els mediocres son la majoria.

—Com dius? —vaig fer jo.

10 —Que és com el que passa amb les coses molt grans o molt petites. Penses que no és d'allò més estrany trobar un home molt gran, o un de molt petit, o també un gos, o qualsevol altra cosa? I no passa el mateix amb el ràpid i el lent, el lleig i el bell, el blanc i el negre? No has experimentat que son rars i pocs els casos en què aquestes qualitats es troben en grau extrem en l'un i l'altre sentit, mentre que els d'entremig son abundosos i corrents?

15 —Absolutament —vaig fer jo.

—I no et penses que, si es convoques un concurs de dolenteria, serien ben pocs els qui es revelessin com a campions?

—Segurament —vaig fer.

20 —Sí, segurament. Però els arguments i les persones no s'assemblen precisament en això, per bé que jo de moment t'he anat seguint per on tu em portaves, sinó més aviat en una altra cosa. Si un no és experimentat en matèria d'arguments, pot creure que un argument és veritable, i poc després li semblarà que és fals, i unes vegades realment ho és i altres no, i això li passa repetidament una i altra vegada. I ja ho saps, els qui es dediquen als arguments contradictoris⁷ acaben creient-se els més savis de tots i els únics que han arribat a establir que ni en les coses ni en els raonaments no hi ha res que sigui sa o ferm, sinó que tot va cap amunt i cap avall, com en un Eurip⁸, sense que res no romangui ni un moment en un mateix punt.

25 —El que dius és totalment veritat —vaig dir jo.

30 —Per tant, Fedó, ens trobaríem en una situació lamentable si, havent-hi algun argument veritable, sòlid i fàcil d'entendre, després, pel fet que es trobi al costat d'altres arguments d'aquells que a les mateixes persones de vegades els semblen veritat i de vegades no, un no s'atribuís a si mateix i a la seva pròpia imperícia la responsabilitat, sinó que, espolsant-se la pròpia culpa, acabés simplement ressentit i fastiguejat dels arguments, de manera que per la resta de la seva vida ja només els odiés i proferís insults contra ells, privant-se així de la veritat i del coneixement de la realitat.

35 —Per Zeus —vaig fer—, seria realment lamentable. —Abans de tot, doncs —digué ell—, hem d'anar amb compte de no deixar entrar en la nostra ànima la sospita que possiblement no hi hagi res de sa en els raonaments. Al contrari, és molt més probable que som nosaltres els qui no acabem d'estar sans, i hem de reaccionar amb coratge viril fent l'esforç d'estar-ho, tu i els altres, mirant el que us queda de la vostra vida, i jo mirant la mort que em ve. Perquè tinc el perill que en aquest moment jo no em comporti com un amant de la saviesa, sinó com un inculte amant de sortir-se amb la seva. Quan aquesta gent discuteix sobre qualsevol cosa, no es curen de pensar cap on porta el raonament seguint la qüestió que tracten, sinó que el que desitgen és prendre una actitud que sigui acceptada pels presents. Jo, en canvi, en aquest moment em sembla que em distingeixo d'ells precisament en una cosa: el que em preocupa no és si el que jo dic sembla o no veritat als presents —cosa relativament accessòria—, sinó, fins on és possible, si m'ho sembla a mi. Perquè jo, amic estimat, faig un càlcul que bé pots veure com n'és d'interessat: si resulta que és veritat el que dic, és magnífic estar-ne persuadit; però si després de la mort s'acaba tot, almenys no em faig tan pesat als presents amb les meves lamentacions durant tot aquest temps que em queda per morir. Tanmateix, es tracta d'una ignorància que no em durarà gaire, cosa que

40 seria un mal, sinó que ben aviat es resoldrà. Així doncs, Simmies i Cebes, és amb aquesta

45

⁷ Els Discursos dobles (Dyssot logoi) eren un gènere literari aleshores particularment en boga. En podeu veure una mostra a: *Els sofistes, fragments i testimonis*, a cura d' A. Piqué, Barcelona, Laia, 1988, 251 i ss. («Textos Filosòfics», 48).

⁸ En els estrets de l'Eurip, entre Beòcia i Eubea, hi havia fluxos i refluxos irregulars d'aigua, que s'havien fet proverbials com a imatge d'inestabilitat. El text vol al·ludir a les tesis d'Heràclit en la forma ultrançaçada que proposaven els sofistes.

5 preparació que em dispo a afrontar l'argument. Ara bé, vosaltres, si em voleu creure, val més que no feu gaire cas de Sòcrates i que en feu molt més de la veritat. Si us sembla que dic quelcom de veritat, accepteu-ho amb mi; si no, discutiu-ho amb tota mena d'arguments. I aneu amb compte, no sigui que jo, emportat pel meu desig, m'enganyi a mi mateix i us enganyi a vosaltres, fent com una abella que se'n fuig deixant clavat l'agulló.

[Resposta a Símmies: l'ànima no pot ser una harmonia]

10 Per tant, som-hi —feu ell—. Primer, recordeu-me el que heu dit, si és que veieu que no me'n recordo. Al meu entendre, Símmies és malfiat i té por que l'ànima, tot i que és més divina i més bella que el cos, quedi destruïda abans que ell, ja que està constituïda com a harmonia. Per la seva banda, Cebes em sembla que em concedeix que l'ànima és més durable que el cos, però que no és gens clar per a ningú que l'ànima, després d'haver gastat molts cossos en moltes vides, no quedi finalment destruïda quan abandona el darrer. I això seria precisament la mort o
15 destrucció de l'ànima, mentre que el cos està en permanent procés de destrucció. Són realment aquests punts, Símmies i Cebes, els que ens toca examinar?

Tots dos convingueren que eren realment aquests.

—Els arguments precedents —digué ell—, els rebutgeu tots en bloc, o bé els uns sí i els altres no?

—Els uns sí i els altres no —digueren tots dos.

20 —Bé. I què diríeu —feu ell— d'aquell argument en el qual afirmàvem que l'aprendre és com un recordar i que, si és així, la nostra ànima haurà d'haver estat necessàriament en algun altre lloc abans de venir a estar lligada en el seu cos?

—Pel que respecta a mi —féu Cebes—, aquest argument em va convèncer extraordinàriament aleshores; i ara mateix em mantinc ferm en ell més que en cap altre.

25 —Jo també —digué Símmies— em trobo en la mateixa disposició, i em causaria una gran meravella que jo pogués mai arribar a pensar d'altra manera en aquest punt.

Sòcrates respongué:

30 —Doncs, hoste de Tebes, be caldrà que pensis d'altra manera, si és que vols mantenir la teva idea que l'harmonia és quelcom compost i que l'ànima és una harmonia constituïda per la tensió entre els elements del cos. Perquè, per més que volguessis dir-ho, no concediràs pas que es pugui constituir una harmonia abans que existeixin els elements amb els quals ella s'ha de compondre. Ho concediràs?

—De cap manera, Sòcrates.

35 —T'adones, doncs —féu ell—, que això és el que has de dir, quan per una banda afirmes que l'ànima existia abans d'adoptar una figura corpòria d'home, i per altra banda dius que és un compost d'elements que encara no existirien? Realment, l'harmonia no és una comparança adequada per al que tu dius. En efecte, primer hi ha una lira, unes cordes i uns sons inharmonics; i després de totes aquestes coses se'n constitueix una harmonia, i aquesta serà la primera a destruir-se. A veure, doncs, com pot estar d'acord aquest argument amb aquell altre?⁹

40 —De cap manera —respongué Símmies.

—I realment —féu ell—, si en algun argument és escaient que hi hagi acord, ha de ser en aquest de l'harmonia.

—Hi és escaient —digué Símmies.

45 —Doncs, en aquest no hi tens pas acord. Però mira quin dels dos arguments prefereixes: que l'aprendre és un recordar, o que l'ànima és una harmonia.

—De bon tros el primer, Sòcrates —digué ell—, ja que l'altre se'm va acudir sense haver-lo argumentat, a partir d'una certa verosimilitud i possibilitat, que és com la majoria de gent forma la seva opinió. Ara bé, jo tinc prou consciència que els arguments bastits amb versemblances son mentiders i que, si un no s'afanya a guardar-se'n, fàcilment enganyen, tant si es tracta de geometria com de qualsevol altra cosa. En canvi, l'argument sobre la reminiscència i sobre el
50 procés d'aprendre es formula sobre una hipòtesi digna de crèdit. En efecte, vam dir que la nostra ànima existia en algun lloc àdhuc abans de venir al cos, de la mateixa manera que existeix aquella essència¹⁰ que anomenem «allò que és»; i estic ben convençut que aquesta l'he admès d'una

⁹ El de la reminiscència.

¹⁰ Segueixo aquí la interpretació de Hackforth, *Phaedo*, pág. 114, nota 2, sobre una correcció textual de Mudge.

- manera prou satisfactòria i correcta. Per tant, a causa d'això, se segueix necessàriament, al meu entendre, que no podem admetre que sigui dit, ni per mi ni per ningú mes, que l'ànima és una harmonia.
- 5 —I què em dius d'això, Símmies? Creus que a una harmonia o qualsevol altra realitat composta li escau de tenir una manera de ser diferent de la dels elements que la componen?
- De cap manera.
- ¿Ni tampoc, suposo jo, fer res o patir res fora del que aquells elements puguin fer o patir? Ell hi estigué d'acord.
- 10 —Per tant, a una harmonia no li pertoca guiar els elements que la componen, sinó més aviat seguir-los.
- Ell digué que així ho pensava.
- Per tant, una harmonia estarà molt lluny de tenir moviments o sons de natura contrària als de les parts, o d'oposar-se a elles de qualsevol manera.
- Sí, molt lluny —féu ell.
- 15 —Què, doncs? Una harmonia no és per la seva naturalesa harmonia precisament en tant que està harmonitzada?
- No entenc res —digué ell.
- ¿No és veritat —féu ell— que com més i millor harmonitzada estigui, fins on sigui possible, serà una millor i més plena harmonia, mentre que si està menys i pitjor harmonitzada serà menys i pitjor harmonia?
- 20 —Ben cert.
- I això, ¿s'esdevé també en l'ànima, de manera que, encara que sigui en proporció mínima, una ànima pugui ser més ànima que una altra segons que admeti un més i un millor, o un menys i un pitjor, en allò mateix que la fa ser ànima?
- 25 De cap de les maneres.
- Au, doncs, per Zeus —digué ell—: d'una ànima es diu que té enteniment o virtut i que és bona; d'una altra que és insensata, o malvada i que és dolenta. No és veritat això que es diu?
- És veritat.
- Doncs bé: els qui diuen que l'ànima és una certa harmonia, què diran que són aquestes realitats que es troben en les ànimes, la virtut i el vici? ¿Són encara una altra mena d'harmonia o de disharmonia? ¿Una ànima, la bona, està ben harmonitzada i, essent ella mateixa harmonia, té encara una altra harmonia; i en canvi, l'altra està desharmonitzada i ja no té en ella cap altra harmonia?
- 30 —Realment no sé què dir —respongué Símmies—. Però si un fa aquella suposició és clar que haurà de venir a dir quelcom d'això.
- Però acabem d'admetre que una ànima no és més ànima o menys ànima que una altra, i això vol dir admetre que una harmonia no és més o millor harmonia que una altra, ni tampoc menys o pitjor que una altra. Oi que és així?
- Totalment.
- 40 —I dir que l'harmonia no és més o millor vol dir que no està millor o pitjor harmonitzada? És així?
- Ho és.
- Per tant, si una ànima en tant que tal no és més o menys ànima que una altra, ¿tampoc no estarà més o menys harmonitzada?
- Es així.
- 45 —I si és això el que passa, tampoc una ànima participarà més de la disharmonia que de l'harmonia?
- És clar que no.
- I si li passa això, ¿podrà una ànima participar més que una altra en el vici o en la virtut, considerant que el vici és disharmonia i la virtut, harmonia?
- 50 —No més.
- Mes aviat, Símmies, si pensem rectament, no hi haurà cap ànima que participi del vici, suposant que ella sigui una harmonia. Perquè és clar que si l'essència d'una harmonia és totalment això, harmonia, mai no podrà participar de la disharmonia.
- Certament no.
- 55 —Ni tampoc l'ànima, si és totalment ànima, del vici.
- Després del que hem dit, així ha de ser.

—D'aquest argument, doncs, haurem de concloure que totes les ànimes de tots els vivents han de ser igualment bones, atès que serien per natura igualment això: ànimes.

—Així m'ho sembla, Sòcrates —féu ell.

5 —I et sembla també —respongué Sòcrates— que això està ben dit i que el raonament haurà d'admetre això, suposant correcta la hipòtesi que l'ànima és una harmonia?

—De cap de les maneres —digué.

—Què, doncs? —digué ell—. De totes les coses que hi ha en l'home, ¿creus que n'hi ha cap que sigui capaç de governar les altres, fora de l'ànima, suposant que sigui assenyada?

—No ho crec.

10 —¿I ho farà cedint a les passions corporals o be contrariant-les? Vull dir, per exemple, quan té calor o té set, decantant-se cap al contrari i negant-se a beure; o quan té fam, no menjant; i mil altres casos en els quals veiem com l'ànima fa el contrari del que el cos demana. No és així?

—Totalment així.

15 —I no hem convingut fa poc que l'ànima, si realment és una harmonia, no hauria de fer mai un so que resulti contrari a les tensions, les relaxacions, les pulsacions o a qualsevol altra cosa a la qual la sotmetin els elements que la componen, sinó que sempre ha de seguir d'acord amb aquelles disposicions, sense pretendre mai guiar-les?

—Certament, ho hem convingut —féu ell.

20 —I què? No ens sembla ara que més aviat actua d'una manera totalment contrària? Ella guia tots aquells elements dels quals es diu que està composta i decideix en contra de gairebé tots durant tota la vida, dominant-los en tot. De vegades els castiga durament i els fa patir, com en el cas de la gimnàstica i de la medicina; de vegades actua més suaument, o bé amenaça, o amonesta o dialoga amb els desigs, les ires, les pors, com si es tractés d'una altra cosa i fossin diferents d'ella. Segurament això és el que pensava Homer en l'Odissea, quan Ulisses diu:

25 *Havent-se colpejat el pit, reptà el seu cor amb aquestes paraules: Aguanta fort, cor meu, que coses més dures portes ja aguantades.*¹¹

¿Et penses que, quan féu aquests versos, pensava que l'ànima era una harmonia susceptible de ser emportada per les passions del cos, o bé més aviat que ella les conduïa i les dominava, ja que és quelcom massa diví per a poder ésser tingut com a harmonia?

30 —Per Zeus, Sòcrates, penso això.

—Per tant, bon amic, de cap manera no ens està bé dir que l'ànima és una mena d'harmonia, ja que, pel que sembla, això ens portaria al desacord, tant amb el diví poeta Homer, com també amb nosaltres mateixos.

—És així —digué ell.

35 *[Resposta a l'argument de Cebes: l'ànima és naturalment indestructible]*

40 —Bé, doncs —digué Sòcrates—, això de l'harmonia¹² tebana, pel que sembla, ens ha resultat prou propici i ha acabat prou bé. Però ara, Cebes, què farem amb Cadmos? Com i amb quin raonament ens el farem propici?

45 —Em sembla —digué Cebes— que tu bé que ho trobaràs, Almenys l'argument d'ara mateix sobre l'harmonia em sembla a mi que l'has conduït d'una manera admirable i fora del que era d'esperar. Quan Símmies anava exposant les seves dificultats, jo pensava que seria una meravella que algú pogués aportar res contra el seu argument, i em va semblar realment ben estrany que, tot seguit, no pogués ni encaixar el primer atac del teu. Així que no em sorprendria gens que li passés el mateix a l'argument de Cadmos.

50 —Bon amic —digué Sòcrates—, no t'enfilis, que potser ens vindrà un malefici i ens torçarà el raonament abans de néixer. Però d'això la divinitat ja en tindrà cura; el que nosaltres hem de fer és atacar de prop, a la manera homèrica, i comprovar si val el que tu dius. El que demanes es pot resumir així: requereixes que es demostrï que l'ànima és indestructible i immortal; i si no, un filòsof que està a punt de morir i té la confiança que després de mort viurà en un altre lloc i molt millor

¹¹ Odissea XX, 17-18.

¹² Segons el mite, Harmonia, filla d'Ares i d'Afrodita, era esposa de Cadmos, el fundador de Tebes. Hi ha un toc irònic en l'al·lusió: els dos interlocutors de Sòcrates eren tebens, i els respectius arguments es presenten com a patrocinats pels dos herois de Tebes.

que si hagués viscut una vida distinta, està en realitat mantenint una confiança insensata i estúpida. Si es mostra que l'ànima és quelcom ferm i diví que existia prèviament a la nostra existència humana, això, segons tu dius, no ens porta a afirmar que l'ànima sigui immortal, sinó que de fet és una realitat molt durable, que va existir durant un temps indeterminable en algun lloc on podia conèixer i fer tota mena de coses. Però no per això és immortal, sinó que més aviat el fet de venir a entrar en un cos humà seria per a ella el començament de la seva destrucció, com una mena de malaltia. En realitat, viu aquesta vida amb multitud de penes, i quan l'acaba amb allò que anomenem la mort, quedaria destruïda. Segons tu, pel que fa al que nosaltres hem de témer, és igual que vingui a prendre un cos una o moltes vegades; el que cal témer, si un no és un insensat, és no saber i no poder donar raó de si és immortal. Al meu entendre, Cebes, això és més o menys el que tu dius. De propòsit ho repeteixo moltes vegades a fi que no se'ns passi res per alt i tu hi puguis afegir o treure el que vulguis.

—De moment —digué Cebes—, no necessito treure-hi o afegir-hi res. Tot això és el que jo mantinc.

15 Sòcrates, quedant-se callat una bona estona i ponderant alguna cosa dintre seu, digué:

—No és pas una fotesa, Cebes, el que tu busques. De manera que ens caldrà ocupar-nos a fons de la causa de la generació i de la corrupció. Jo, si ho vols, t'explicaré sobre això el que m'ha passat a mi. Després, si alguna cosa de les que et diré et sembla pertinent, podràs utilitzar-la per a persuadir-nos sobre el que tu mantens.

20 —Naturalment —féu Cebes— sí que ho vull.

—Escolta, doncs, que t'ho explicaré. Jo, Cebes, —digué—, quan era jove tenia unes ànsies meravelloses d'aquell saber que anomenen investigació de la natura. Em semblava una cosa esplèndida conèixer les causes de cada una de les coses: per què es produeix cada una, per què es destrueix i què es. Moltes vegades donava voltes amunt i avall en el meu esperit investigant en primer lloc coses com ara aquestes: ¿És que els éssers vivents, com deien alguns, es crien quan el calent i el fred arriben a un cert estat de putrefacció? ¿És de la sang que ens ve el nostre pensament, o bé de l'aire, o del foc? ¿O bé no és res d'això, sinó que és el cervell el qui ens procura les sensacions de la vista, de l'oïda i de l'olfacte, de les quals resultarien la memòria i l'opinió i, com a solatge de la memòria i de l'opinió, en resultaria la ciència? Examinava també com aquestes coses desapareixen, així com les coses que passen en el cel i en la terra, i acabava tenint la sensació que jo era de natural totalment inútil per a una investigació d'aquesta mena.

25 Te'n donaré un detall prou indicatiu: en allò que jo abans sabia clarament, almenys segons el meu parer i el dels altres, així que em vaig dedicar a aquesta investigació vaig quedar tan a les fosques que desaprenia àdhuc les coses que abans pensava saber, per exemple, entre moltes altres coses, el perquè de la creixença d'un home. En efecte, jo em creia abans que era clar per a tothom que la causa era l'aliment i la beguda: quan un menjava, s'afegien carns a la carn, i ossos als ossos, i així, de la mateixa manera, s'afegia a tota la resta el que li era connatural; i aleshores, el que era de poc volum es feia més gros i d'un home petit en sortia un de gran. Això és el que jo aleshores pensava. Oi que et sembla raonable?

40 —Jo diria que sí —féu Cebes.

—Doncs, examina encara això: Jo creia que tenia una opinió adequada quan un home alt posat al costat d'un de petit em semblava que el sobrepassava en un cap: i el mateix d'un cavall en relació amb un altre. I encara, en coses més clares, el deu em semblava que era més que el vuit, ja que afegia el dos a aquest, i dos colzes em semblaven més que un, perquè el sobrepassaven en una meitat.

45 —I ara —digué Cebes—, què te'n sembla, d'això?

—Per Zeus, féu ell, que em trobo ben lluny de saber que conec la causa d'aquestes coses, ja que ni tan sols em puc convèncer a mi mateix si, quan afegim un u a un altre u, és el primer al qual s'afegeix l'altre el qui es converteix en dos, o és aquest que s'ha afegit, o si son tots dos els que, pel fet de l'addició, es converteixen en dos. Perquè em meravella que, quan cada un estava separat, cada un era u i no eren dos, però quan s'acosten, el fet de trobar-se l'un al costat de l'altre sigui la causa que es converteixin en dos. Igualment, quan un divideix una unitat no em puc convèncer que això, la divisió, sigui la causa que sorgeixin dos, ja que en aquest cas la causa dels dos és el contrari del que dèiem abans. En efecte, abans el dos es produïa quan s'acostaven i s'afegien una cosa a una altra, i ara, quan se separen i es divideixen. Ja no em puc persuadir, si segueixo aquesta manera de procedir, que sàpiga com s'origina l'u ni, en un mot, com s'origina, o

es destrueix o existeix qualsevol cosa. M'hauré de muntar jo mateix a l'atzar algun altre mètode i aquell altre l'hauré de deixar del tot.

5 Però una vegada vaig sentir algú que llegia, segons deia, un llibre d'Anaxàgores¹³ que afirmava que és la ment la que ho ordena tot i és causa de tot. Aquesta causa em va agradar i en certa manera em semblava que estava molt bé que la ment fos la causa de tot; i pensava que si això era així, almenys la ment ordenadora ho ordenaria tot i posaria cada cosa en la condició que més li escau. Aleshores, si un volgués trobar la causa de com està feta cada cosa, o de com es destrueix o com existeix, només caldria cercar quina és la seva millor manera de ser, o de patir, o de fer el que fos. Segons aquest raonament un home no calia que investigués res més que el que per aquella cosa i per tota la resta fos el més convenient i el millor; i necessàriament aquell home vindria a conèixer el que és pitjor, ja que és una mateixa la ciència sobre aquests objectes.

10 Content amb aquests raonaments, vaig pensar que havia trobat en Anaxàgores un mestre de la causa dels éssers segons la intel·ligència. Ell em podria dir en primer lloc si la terra és plana o esfèrica i, quan m'ho hagués explicat, m'exposaria fil per randa la causa i la necessitat, indicant què és el millor i per què és millor que ella sigui de tal manera. I si afirmés que la terra es troba en el centre m'explicaria per què és millor que estigui en el centre. Una vegada m'hagués revelat això, estava disposat a no preguntar ja per cap altra mena de causa. I estava igualment disposat pel que fa a les preguntes sobre el sol, o la lluna, o els altres astres, o sobre les velocitats relatives entre ells, les seves fases i la resta que passa en ells, si em deia per què és millor que cada un faci o pateixi allò que pateix. Mai no podia pensar que Anaxàgores, havent afirmat que tot això havia estat ordenat per la ment, ho atribuís a cap altra causa, sinó que havia de mostrar que les coses es troben de la millor manera que es poden trobar. I atès que atribuïa una causa a cada una de les coses i a totes en comú, pensava que m'exposaria el que és millor per a cada una i el que és bo per a totes elles en comú. No hauria abandonat per cap preu aquelles esperances, sinó que vaig agafar els llibres amb un gran interès i els vaig llegir tan ràpidament com vaig poder per tal d'arribar el més prest que pogués al coneixement del que és millor i del que és pitjor.

20 Però, amic meu, a mesura que avançava en la lectura, aquella esperança meravellosa s'allunyava de mi, veient com aquell home no feia servir la ment per a res, ni li atribuïa que fos causa de l'ordenament de les coses, sinó que donava com a causes l'aire, l'èter, l'aigua i moltes altres coses igualment fora de lloc. Em va fer tot l'efecte com si vingués algú i digués que Sòcrates fa tot el que fa amb la seva ment i després quan es posés a donar raó de cada una de les seves accions en particular digués, per començar, que la causa que jo ara estigui aquí assegut és que el meu cos està compost d'ossos i de tendons; que els ossos són sòlids i tenen junctures que els separen els uns dels altres, mentre que els tendons es tiben i s'afluïxen tot al voltant dels ossos, juntament amb la carn i la pell que ho envolta tot, de manera que, quan els ossos són moguts en les seves junctures per la relaxació o la tibantor dels tendons, en resulta que jo puc doblegar ara els meus membres; i aquesta seria la causa que jo estigui assegut aquí amb les cames doblegades. Semblantment, pel que fa a la conversa que tinc amb vosaltres, diria que té causes de la mateixa mena, atribuint-la a la veu, l'aire, l'oïda i mil coses d'aquestes, però no es preocuparia de dir les veritables causes, val a dir, que ja que els atenesos han tingut per bé condemnar-me, és per això que a mi també m'ha semblat millor quedar-me aquí assegut i m'ha semblat més just esperar aquí per sotmetre'm a la pena que indiquin. Perquè, pel gos,¹⁴ em penso que aquests tendons i ossos faria temps que es trobarien a Mégara o a Beòcia¹⁵ emportats per allò que sembla millor, si no fos que joestic convençut que sotmetre's a la ciutat en qualsevol sentència que dicti és més just i més noble que fugir i desertar.

35 Anomenar causes aquesta mena de coses és quelcom ben fora de lloc. Ara bé, si un digués que si aquestes coses no fossin el que són i que sense ossos, tendons i les altres coses que tinc no seria capaç de fer el que em sembla que he de fer, diria la veritat. Però dir que és per això que jo faig el que faig i que això ho faig amb la ment i no perquè he optat el que és millor seria admetre una gran i greu lleugeresa en el parlar. Això implicaria que no seríem capaços de distingir que una

¹³ Aquesta era la doctrina més característica d'Anaxàgores. Cf. Fragment 12 (Diels).

¹⁴ Jurament habitual de Sòcrates. Vegeu Apologia 22a; La república 339e. En el Gòrgies 482b s'expressa en la forma plena: «peí gos, el déu deis egipcis», cosa que ha fet pensar que Sòcrates es referiria, una mica jocosament, al déu Anubis que era representa! com un cap de gos.

¹⁵ Critó, en el diàleg que porta el seu nom (53b), havia aconsellat Sòcrates que fugís a Tebes o a Mégara.

cosa és la causa real de quelcom, i una altra allò sense la qual cosa la causa no arribaria mai a ser causa. Això és el que em sembla que fan la majoria de la gent, que a les palpentes, com en la fosca, empenen una designació impròpia amb la pretensió de referir-se a la causa. Així resulta que un pretén que la terra es manté estable perquè hi ha un remolí del cel que gira al voltant d'aquesta; i un altre que és com una gran pastera que s'aguanta sobre l'aire que li serveix de suport.¹⁶ Però la potència que fa que les coses es trobin de la millor manera possible tal com ara són, això no ho investiguen, ni pensen que tingui un poder diví, ans al contrari, pensen que algun dia descobriran un Atlant més fort, més immortal i més capaç de sostenir-ho tot [que el del mite]. Però que cal que allò que ho lliga i ho sosté tot sigui allò que veritablement és bo, això ho ignoren del tot. En canvi, per la meua part estaria disposat a fer-me deixeble de qualsevol que em digués quina pot ser aquesta causa. Però, atès que em trobo privat d'ella, sense que hagi estat capaç de trobar-la per mi mateix o d'aprendre-la d'altri, ¿vols —digué ell— que t'expliqui, amic Cebes, la segona navegació¹⁷ que he hagut d'emprendre en la recerca d'aquesta causa?

—De totes les maneres, ho vull, digué ell.

—Au, doncs, féu Sòcrates. Després d'això em va semblar que, havent d'abandonar la investigació de les coses, havia d'anar amb compte perquè no em passés el que els passa aïls qui contempen el sol durant un eclipsi mirant-lo fit a fit. Alguns arriben a destrossar-se els ulls si no procuren contemplar la seva imatge en l'aigua o en un medi semblant. Quelcom d'això és el que jo vaig pensar, i vaig tenir por de quedar-me totalment cec de l'ànima si mirava les coses de fit amb els ulls i intentava captar-les amb els sentits. Vaig creure que em calia refugiar-me en els conceptes,¹⁸ procurant de veure en ells la veritat de les coses. Potser, en cert sentit, això no s'assembla a la comparança que feia, ja que no acabaria de concedir que el qui mira les coses en els conceptes les miri en imatges i no en la realitat.¹⁹ Tanmateix, és per aquí per on vaig començar, i en cada cas parteixo del concepte que em sembla més sòlid, i allò que em sembla consonar amb ell ho considero vertader, tant si es tracta d'una causa com de qualsevol altra cosa; i el que no hi consona, ho considero no vertader. Vull, però, explicar-te més clarament el que et vaig dient, perquè em sembla que per ara no m'ho captes.

—No, per Zeus —digué Cebes—, no gaire.

—I amb tot —féu ell— quan et dic això no et dic res de nou, sinó que és el que no paro de dir sempre, tant en altres ocasions com en la conversa que ara teníem. Em dispo, doncs, a intentar d'explicar-te la mena de causa per la qual m'interesso, tornant altra vegada a tot allò que sempre diem i començant per aquí la meua explicació. Poso com a principi que hi ha el bell en si mateix, i el bo, i el gran i totes les realitats d'aquesta mena. Si em concedeixes això i estàs d'acord que hi ha aquestes realitats, confio que, partint d'elles, et podré trobar i mostrar quina és la causa de la immortalitat de l'ànima.

—Doncs —respongué Cebes— considera-ho concedit i no triguis més a concloure.

—Considera —digué Sòcrates— si pel que fa a les conseqüències del que dèiem, opines igual que jo. Perquè a mi em sembla que, si existeix alguna cosa bella fora del bell en si, no podrà ser bella per cap altra causa si no és pel fet de participar en aquell bell en si. I el mateix dic sobre tots els altres casos. Estàs d'acord sobre aquesta mena de causa?

—Hi estic d'acord.

—Si és així —féu ell—, no entenc ni puc comprendre aquelles altres causes dels savis, sinó que, si algú em diu que qualsevulla cosa és bella perquè té un color ufanós, o per la seva figura, o per qualsevulla raó d'aquestes, les deixo córrer totes, ja que tot plegat només em causa confusió, i em quedo amb la convicció simple, elemental i potser ingènua, que una cosa és bella només per la presència o la comunicació d'aquell bell en si, sigui quina sigui la circumstància i la manera com

¹⁶ La primera opinió seria la d'Empèdocles, segons Aristòtil, De Cælo, II, 295a, 16. Aristòfanen en Els núvols 379, fa mofa deis qui parlen de «remolins eteris». La segona, segons el mateix Aristòtil en el mateix indret, seria la d'Anaxímenes i d'Anaxàgores, i també es objecte de la mofa d'Aristòtil en Els núvols 670.

¹⁷ Expressió proverbial d'origen mariner: quan no hi ha vent per a navegar a la vela queda com a segona opció navegar a rem. Plató emprà l'expressió també en el Fileb 19c, i Aristòtil en l'Ètica a Nicòmac, II, 9,4. Vegeu: G. Reale, *Per una nuova interpretazione di Platone*, Milà, 1987, 147 i ss. Sobre les implicacions filosòfiques d'aquest canvi de mètode, vegeu la introducció.

¹⁸ O, potser, «en les definicions» (lógoi), en tant que son representacions o imatges de les coses. En un sentit semblant, vegeu més amunt 85c; El banquet 211a.

¹⁹ Sembla que el que es vol indicar es que no s'ha de considerar que els «conceptes» de les coses siguin menys reals que el que d'elles apareix aïls sentits (phainomena).

- això es produeixi.²⁰ Perquè sobre aquest últim particular no estic en disposició de fer-m'hi fort; en canvi, sí en el fet que és per la bellesa que totes les coses belles són belles. Aquesta em sembla que és la resposta més segura que em puc donar a mi mateix i als altres. Crec que mentre m'hi atingui mai no fallaré, sinó que puc respondre amb seguretat a mi mateix i a qualsevol altre que és per la bellesa que les coses belles són belles. I tu no ho creus també així?
- 5 —Ho crec.
- I també que és per la grandesa que les coses grans són grans, i les més grans, més; i que per la petitesa les coses més petites són més petites?
- Sí.
- 10 —Ni acceptaries que es digués que un home és més gran que un altre pel seu cap, o que el més petit és més petit pel mateix cap, sinó que estaries disposat a defensar que sempre que dius que una cosa és més gran que una altra no ho és per altra causa que per la grandària, i que és per això que és més gran; i que el que és més petit només és més petit per la petitesa, i això, la petitesa, és l'únic que el fa més petit. En efecte, segons jo penso, podries témer que se't presentés algú amb un argument contrari si diguessis que algú és més gran o més petit pel seu cap, ja que, en primer lloc, el més gran seria més gran, i el més petit seria més petit per la mateixa causa; i, en segon lloc, el més gran seria més gran a causa del cap que és petit, cosa que seria ben prodigiosa, val a dir, que algú sigui més gran a causa d'una cosa petita. Oi que tindries por d'això?
- 15 —Jo sí, digué Cebes tot rient.
- Per tant —féu ell—, no et faria por dir que deu és més que vuit a causa del dos, i que aquesta és la raó per la qual el deu és més gran, en lloc de dir que és per la quantitat i en raó de la quantitat? I diries que dues colzades són més grans que una colzada per causa d'una meitat, i no per la grandària? Segurament hauries de témer el mateix.
- 20 —Absolutament, féu ell.
- Què, dones? No tindries recança de dir que, quan afegim un u a un altre u, la causa que en resulti un dos és l'addició; o bé que, quan es divideix una cosa, la causa [que en resultin dues] és la divisió? I fins diries amb veu ben alta que no coneixes que pugui néixer cap cosa si no és venint a participar en l'essència d'aquesta, que esdevé com la propietat de cada un que la participa; i en els casos adduïts, no hi trobes cap altra causa que s'esdevingui el dos fora de la participació en la dualitat, i que cal que participi d'aquesta allò que ha de ser dos; i també que participi de la unitat allò que ha de ser u. Pel que fa a aquelles divisions, addicions i tota aquesta mena de subtileses, les enviaries a passeig deixant que les contestin els qui siguin més savis que tu. Però tu, tement, com se sol dir, la teva pròpia ombra i la teva imperícia, t'agafaries a allò que és segur de la nostra hipòtesi i donaries la susdita resposta. Però si algú mantingués aquesta mateixa hipòtesi,²¹ el deixaries anar i no li respondries fins que haguessis considerat si les conseqüències que es deriven d'ella concorden o no entre elles. Si et calgués donar raó de la mateixa hipòtesi, la donaries de la mateixa manera, posant com a base una altra hipòtesi —la que et semblés millor en un nivell superior— fins que arribessis a un punt satisfactori; però no et faries un garbuix, com fan els discutidors, parlant a la vegada del principi i de les conseqüències que se'n deriven, si és que vols realment trobar quelcom de la realitat. Aquells, en canvi, tal vegada no donen ni una raó d'això, ni se'n preocupen, ja que tenen la capacitat de quedar-se ben contents d'ells mateixos havent-ho deixat tot confós amb el seu saber. Tu, en canvi, si realment ets dels filòsofs, penso que faries com jo t'he dit.
- 30 —El que dius és ben veritat —respongueren alhora Símmies i Cebes.
- EQUÉCRATES —Per Zeus, Fedó, tenien prou raó, ja que, al meu parer, Sòcrates va explicar aquestes coses amb una admirable claredat fins i tot per a la intel·ligència més curta.
- FEDÓ —Això, exactament, és el que van opinar tots els presents.
- EQUÉCRATES —Talment com nosaltres, que no hi érem i que ara ho sentim dir. I després d'això, què van dir?
- 35
- 40
- 45

²⁰ El text original es insatisfactori. Alguns traduïren: «sigui quina sigui la paraula amb què això s'hagi d'anomenar». Aquí Sòcrates vol afirmar que tota bellesa concreta prové d'una relació amb «el bell en si», però no dilucida de quina mena sigui aquesta relació (parouúa, koinonia, metáschesis, o altra), cosa que, per altra banda, serà una qüestió mai definitivament resolta en els diàlegs platònics.

²¹ Se sobreentén: resistint-se tanmateix a admetre les conseqüències que se'n deriven.

- FEDÓ —Em sembla que després que li van concedir tot allò i van acordar que cada una de les idees era quelcom real i que les altres coses en participen i reben d'elles el nom que tenen, Sòcrates va preguntar:
- 5 —Sí, doncs, tu mantens això, quan dius que Símmies és més alt que Sòcrates, però que Fedó és més petit, no mantens que en Símmies hi ha ambdues coses, la grandària i la petitesa?
- Jo, sí.
- Per altra banda, féu ell, estàs d'acord que, quan dius que Símmies és més que Sòcrates, això no és realment veritat tal com ho expressen les paraules? Perquè Símmies no és més alt naturalment pel fet de ser Símmies, sinó perquè s'escau que té una certa grandària; ni tampoc no és més alt que Sòcrates perquè Sòcrates és Sòcrates, sinó perquè Sòcrates té una petitesa en comparança amb la grandària de l'altre.
- 10 —És veritat.
- Ni Fedó és més alt que ell perquè Fedó sigui Fedó, sinó perquè Fedó té grandària en comparança amb la petitesa de Símmies.
- 15 —És així.
- D'aquesta manera, doncs, diem que Símmies és a la vegada petit i gran, perquè es troba entremig de l'un i l'altre: a la grandària de l'un hi presenta la seva petitesa i aquell el sobrepassa; i a l'altre li presenta la seva grandària i és ell el qui el sobrepassa.
- Aleshores, tot somrient, afegí:
- 20 —Em temo que parlo com un llibre; però la realitat és, més o menys, tal com dic. Cebes hi estigué d'acord.
- Dic això perquè voldria que compartissis la meva opinió. A mi em sembla que no sols la grandària en si no vol ser a la vegada gran i petita, sinó que la grandària que hi ha en nosaltres no admet mai la petitesa, ni vol que sigui sobrepassada, sinó que s'esdevé una de dues coses: o bé fuig i cedeix el seu lloc quan se li presenta el seu contrari, que és la petitesa, o bé queda destruïda per la presència d'aquesta. No vol quedar-se i acollir la petitesa esdevenint diferent del que és, a la manera com jo, que acullo i aguanto la petitesa i essent encara el que sóc, em quedo essent aquest mateix home petit. I també, allò que és gran, no tolera ser petit; i, de la mateixa manera, la petitesa que hi ha en nosaltres no vol mai fer-se o ésser gran; ni tampoc cap dels contraris, essent el que era, no vol esdevenir o ser el seu contrari, sinó que, quan passa això, o be es retira o queda destruït.
- 25 —Això es, exactament— digué Cebes—, el que a mi em sembla. Un deis presents —no recordo be qui era— sentint això va dir:
- Pels déus, en els nostres raonaments anteriors, ¿no s'havia convingut el contrari del que ara diem, val a dir, que el més gran s'origina del més petit, i el més petit del més gran, i, senzillament, que els contraris es generen dels contraris? En canvi, ara em sembla que s'està dient que això no es pot mai produir.
- 30 I Sòcrates, en sentir això, gira el cap i digué:
- Bé pel teu coratge en recordar-nos això! Però no t'adones de la diferència que hi ha entre el que ara dèiem i el d'abans. Perquè abans dèiem que una cosa contrària neix de la seva contrària; però ara diem que el contrari no pot esdevenir mai en ell mateix el contrari del que és, tant en nosaltres com en la natura. Abans, amic meu, parlàvem de les coses que tenen contraris i les anomenàvem segons els noms d'aquests; però ara parlem d'aquells mateixos contraris que es troben en les coses i dels que aquestes prenen la denominació. Són aquests els que afirmem que mai no voldran generar-se l'un de l'altre.
- 35 I, tot dirigint la mirada vers Cebes, afegí:
- Per ventura, Cebes, també a tu et desconcerten les coses que aquest acaba de dir?
- De cap manera —digué Cebes—. Però això no vol dir que no hi hagi moltes coses que em desconcerten.
- 40 —¿Almenys estem d'acord —digué ell— en això, que mai un contrari no serà contrari d'ell mateix?
- Totalment —féu ell.
- Fes-me, doncs, el favor de considerar també —digué— si estàs d'acord en això: oi que hi ha una cosa que anomenes escalfor, i una altra fredor?
- 45 —Sí.
- 55 —I són el mateix que la neu i el foc?
- No, per Zeus.

- Llavors, ¿l'escalfor és quelcom distint del foc, i la fredor, quelcom distint de la neu?
- Sí.
- Be, doncs: segons penso, et semblarà que, com dèiem abans, la neu no podrà mai rebre l'escalfor i seguir essent el que era, val a dir, neu i escalfor; sinó que quan se li acosti l'escalfor, o li cedirà el lloc o quedarà destruïda.
- 5 —Absolutament.
- I el foc, pel seu cantó, quan se li acosti la fredor, o li cedirà el lloc o quedarà destruït, ja que mai no gosaria acollir la fredor i seguir sent el que era, foc i fred.
- És veritat el que dius —féu ell.
- 10 —S'esdevé, digué ell, en algunes coses semblants, que no sols la mateixa idea demana el mateix nom per sempre, sinó també alguna altra cosa que no és allò mateix, però que té la seva forma mentre existeix. El que vull dir potser quedarà més clar amb aquest exemple: el senar haurà de tenir sempre el mateix nom amb què ara l'anomenem, no és així?
- Certament.
- 15 —I ara faig aquesta pregunta: ¿el senar és l'única realitat [que té aquest nom], o bé hi ha alguna altra realitat que no és exactament el senar i que, tanmateix, li hem de donar sempre aquest nom, a més del seu propi, perquè és de tal naturalesa que mai no es pot separar del senar? Vull dir, per exemple, que això és el que passa amb el nombre tres i amb molts d'altres. Fixa't en el tres: no et sembla que sempre s'ha de designar amb el seu nom propi, i a més amb el de senar, per bé que aquest no és exactament el mateix que el tres? Tanmateix són naturalment senars el tres, el cinc i la meitat de la sèrie numèrica: cada un d'aquests no és exactament el que és el senar, però és senar. I en canvi, el dos, i el quatre i tota l'altra sèrie numèrica no són exactament el que és el parell, però són parells. Hi estàs d'acord, o no?
- 20 —Com podria no estar-hi —respongué.
- 25 —Para esment, doncs, en el que et vull mostrar. Es tracta d'això: sembla que no són només aquells contraris dels quals parlàvem els que no són compatibles entre ells, sinó que tampoc no ho són aquelles coses que, sense ser contràries entre elles, tenen sempre en elles aquests contraris. Aquestes sembla que no admeten aquella idea que és contrària a la que hi ha en elles, sinó que, així que es presenta, o deixen d'existir o es retiren. ¿O és que no direm que el nombre tres desapareixerà o li passarà el que sigui abans de permetre que, essent tres, es converteixi en parell?
- 30 —Absolutament —respongué Cebes.
- I amb tot —féu ell—, el dos no és precisament el contrari del tres.
- És clar que no.
- 35 —No són, doncs, només les idees contràries les que no admeten la seva aproximació mútua, sinó que hi ha també altres coses que no admeten l'aproximació de contraris.
- Es ben veritat això que dius —féu ell.
- Au doncs —digué Sòcrates—, vols que intentem definir, si podem, quina mena de coses són aquestes?
- 40 —Ben certament.
- No deu ser, Cebes, tal volta —respongué ell—, allò que, quan ocupa qualsevol cosa, no només la força a admetre la pròpia idea, sinó, a més, la d'alguna cosa que pot ser contrària [a aquella cosa] ?²²
- Què vols dir?
- 45 —El que fa poc dèiem. Saps, sens dubte, que quan la idea de tres s'apodera d'una cosa, aquesta necessàriament no solament esdevé tres, sinó també senar.
- Exactament.
- Per tant, hem de dir que a una cosa d'aquesta mena mai no li entrarà la idea contrària a la forma que la constitueix.
- 50 —És clar que no.
- La constituïa la idea de senar?
- Sí.
- I la idea contrària és la de parell?

²² El text es possiblement corrupte; però el sentit queda prou explicat en l'exemple que segueix: el tres no solament imposa la seva pròpia idea, sinó també la concomitant de senar.

- Sí.
—Per tant, la idea de parell mai no entrarà en el tres?
—No, certament.
—Per tant, el tres no participa en la paritat?
5 —No hi participa.
—I el tres és, doncs, imparell?
—Sí.
—Vet aquí, doncs, el que deia que havíem de definir: quines son les coses que, sense ser
contràries a una altra, no admeten una qualitat contrària. Per exemple, dèiem ara, el tres no és
10 contrari al parell, i tanmateix no l'admet perquè li aportaria allò que sempre li és contrari; i [el
mateix passa amb] el dos i el senar, el foc i la fredor, i en molts altres casos. Mira, doncs, si ho
pots definir així: no solament un contrari no admet el seu contrari, sinó que allò que aportaria una
qualitat contrària a la realitat a la qual es fa present tampoc no admet mai en ell una qualitat
15 contrària a allò que ell aporta. Torna-ho a recordar, ja que no és mala cosa sentir-ho moltes
vegades. El cinc no admet [la idea de] parell, ni el deu la de senar, tot i que és el seu doble. I el
doble té el seu propi contrari, però no admet la idea de senar. I tampoc l'u i mig, i les altres
fraccions, com ara la meitat, o el terç, i totes les de la mateixa mena, no admeten l'enter, si és que
em segueixes i estàs d'acord amb mi.
—I tant que hi estic d'acord i que et segueixo —féu ell.
20 —Au, doncs, respon-me des del principi. Però no responguis només el que pregunto, sinó imita el
que jo faig. Ho dic perquè a més de la resposta que hem donat abans, que teníem per segura, ara
hi veig una altra cosa segura a partir del que acabem de dir. En efecte, si em preguntessis què
s'ha de produir en un cos perquè esdevingui calent, no et donaria aquella resposta segura
25 d'ignorant que diu que ha de ser l'escalfor, sinó que, a partir del que ara hem dit, te'n donaria una
de més subtil, a saber, que ha de ser el foc. I si em preguntessis què és el que s'ha de produir en
un cos perquè esdevingui malalt, no et diré que ha de ser la malaltia, sinó la febre. I si em
diguessis què s'ha de produir en un nombre perquè esdevingui senar, no et diré que la imparitat,
sinó la unitat. I així en altres coses. A veure, doncs, si ja has entès bé el que vull dir.
—Perfectament bé —digué ell.
30 —Respon-me, doncs, què és el que s'ha de donar en un cos perquè sigui vivent?
—L'ànima —digué.
—I això sempre és així?
—No pot ser d'altra manera —respongué.
—Així, doncs, quan l'ànima s'empara de quelcom, sempre ve aportant-hi vida?
35 —Ve així —respongué.
—I la vida, té un contrari, o no en té?
—En té.
—Quin és?
—La mort.
40 —Per tant, l'ànima mai no admetrà allò que és contrari al que ella sempre aporta, segons que s'ha
convingut a partir del que abans dèiem?
—Certament és així —digué Cebes.
—Au, doncs: allò que no admet la idea de paritat, com ho anomenàvem fa poc?
—Imparell.
45 —I allò que no admet la justícia o la cultura?
—Inculte i injust —respongué.
—Bé. I allò que no admet la mort com ho anomenem?
—Immortal —respongué.
—Ara bé, l'ànima no admet la mort?
50 —No.
—Per tant, l'ànima és immortal?
—És immortal.
—Bé —féu Sòcrates—, podem dir que això ja queda demostrat? O què en penses?
—Que queda ben demostrat a satisfacció, Sòcrates.
55 —Què, doncs, Cebes? Si l'imparell hagués de ser necessàriament indestructible, no hauria de ser
el tres també indestructible?

- No ho podem negar.
- Per tant, si el no-calent fos necessàriament indestructible, quan un aproximés escalfor a la neu, no es retiraria aquesta intacta i sense fondre's? Perquè no es destruiria, ni tampoc aguantaria allí acollint l'escalfor.
- 5 —És cert com ho dius.
- I de manera semblant, penso jo, si el no-fred fos indestructible, quan una cosa freda es llancés contra el foc, aquest mai no s'apagaria ni es destruiria, sinó que es retiraria intacte.
- Necessàriament —féu ell.
- I no haurem de dir el mateix —continua— pel que fa a l'immortal? Perquè si l'immortal és indestructible, serà impossible que l'ànima quedi destruïda quan la mort ve contra ella. En efecte, segons dèiem, no admetrà la mort ni quedarà morta, de la mateixa manera que dèiem que el tres no serà parell, ni tampoc el senar, ni el foc serà fred, ni tampoc l'escalfor que hi ha en el foc. Però, podria dir algú per què és impossible que el senar, que, com hem convingut, no esdevé parell quan el parell l'encalça, quedi destruït i sigui substituït peí parell en el seu lloc? Al qui ens objectés això no li podríem argumentar que el senar no es destrueix, ja que no és indestructible. Perquè si haguéssim admès que ho es, seria fàcil argumentar que, quan l'encalça el parell, el senar i el tres es retiren i desapareixen. I el mateix argumentariem sobre el foc, l'escalfor i les coses semblants. Oi que és així?
- 15 —Absolutament.
- 20 —Per tant, ara que tractem de l'immortal, si convenim que aquest també és indestructible, l'ànima seria, a més d'immortal, indestructible. Però si no ho convenim així, es requerirà una altra argumentació.
- Però això no és necessari —digué Cebes— per la següent raó: si l'immortal, que és etern, admet la destrucció, difícilment es trobarà cap altra cosa que no l'admeti.
- 25 —Jo pensaria —féu Sòcrates— que almenys pel que fa a la divinitat i a la idea mateixa de la vida,²³ i a qualsevol altra cosa que pugui ser immortal, tots estaran d'acord que mai no han de ser destruïts.
- Tots —féu ell—, per Zeus, entre els homes i, segons penso, encara més entre els déus.
- Per tant, si l'immortal és també incorruptible, l'ànima, que és immortal, podrà ser altra cosa que indestructible?
- 30 —Ha de ser necessàriament així.
- Així, doncs, quan la mort sobrevé a l'home, sembla que ha de morir la part mortal que hi ha en ell; però la immortal, deixant el seu lloc a la mort, es retira i se'n va intacta.
- Això sembla.
- 35 —Absolutament, doncs, Cebes —féu ell— l'ànima és immortal i indestructible, i realment les nostres ànimes es trobaran en l'Hades.
- Per la meva part, Sòcrates —digué Cebes—, no hi tinc res a afegir, ni em malfio d'aquests raonaments. Però si Símmies o algú altre té res a dir, farà bé de no callar-s'ho. Realment no puc pensar que el qui vulgui parlar o escoltar quelcom sobre aquestes qüestions pugui trobar cap altra ocasió llevat d'aquesta.
- 40 —Jo tampoc —respongué Símmies— no tinc cap motiu per desconfiar, almenys del que s'ha dit. Però considerant la magnitud de la qüestió sobre la qual han versat els nostres arguments i la poca estimació que em mereix la debilitat humana, em veig forçat a mantenir en el meu interior una certa malfiança sobre tot el que s'ha dit.
- 45 —Símmies —respongué Sòcrates—, no sols tens raó en el que dius, sinó que també les nostres primeres hipòtesis, encara que us semblin de fiar, s'hauran d'investigar d'una manera més precisa. I quan les hàgiu repassat de manera suficient, confio que seguireu l'argument fins on sigui possible que un home el segueixi fidelment. I quan us esclati amb plena claredat, ja no haureu de seguir investigant més enllà.
- 50 —El que dius és veritat —féu ell.

²³ Aquesta expressió ha donat lloc a una discussió sobre si Plató vol dir que l'ànima es pròpiament la «forma» o «idea» de la vida en el sentit propi de la teoria de les idees, o es un subjecte que «participa» de la forma de la vida. Vegeu W.G.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, IV, Cambridge, 1977, 360, que argumenta que l'ànima, que coneix les formes, no es ella mateixa una forma. Vegeu també Hack-forth, *Phaedo*, 162-165.

—Però, amics, el que és just que considerem és això: si l'ànima és immortal cal que tinguem cura d'ella no sols en el temps que anomenem la nostra vida, sinó en tot temps;²⁴ i ara sí que sembla ben greu el perill que corre el qui no té aquesta cura. Perquè si la mort fos l'alliberament de tot, seria una sort per als malvats trobar-se que ella els allibera a la vegada del cos i de la maldat pròpia que acompanya la seva ànima. Però ara, ja que l'ànima ens sembla immortal, aquesta no tindrà altra escapatòria ni salvació dels mals llevat d'esdevenir tan bona i tan assenyada com li sigui possible. En efecte, quan l'ànima se'n va a l'Hades, no s'emporta amb ella res més que el seu bon comportament i la seva criança, coses que, segons diuen, poden beneficiar o perjudicar en gran manera el que ha mort quan empren el seu viatge al més enllà.

El que es diu és això: quan un mor, el *daimon*²⁵ que a cada u li havia tocat en vida prova de portar-lo a un cert lloc on es reuneixen per ser jutjats els qui han d'anar a l'Hades, guiats per aquell a qui li ha estat encomanat de fer passar els d'aquest món a l'altre. Una vegada que han rebut allí el que els tocava rebre i quan han romàs allí el temps que calia, un altre guia els acompanya aquí, després de molts i llargs períodes de temps. Però no es tracta pas d'un viatge com el que diu Èsquil en el seu *Tèlef*, quan afirma que «senzill és el camí que mena a l'Hades»;²⁶ a mi més aviat em sembla que ni és un camí simple, ni és únic. Si ho fos, no caldrien guies; i si hi hagués un sol camí, ningú no s'esgarriaria d'arribar a la meta. Però en realitat sembla que hi ha molts trencalls i encreuaments; ho dic pel que puc conjecturar a partir dels sacrificis i ritus que es fan aquí.

L'ànima ben comportada i assenyada segueix [el guia] i no ignora la seva condició present. En canvi la que s'aferra apassionadament al cos perquè, com hem dit abans, durant molt de temps ha viscut agafada a ell i a la regió de les coses visibles, presenta molta resistència i li dol molt, avançant per força i amb dificultat sota la conducció del *daimon* que té assignat. I quan arriba on hi ha les altres ànimes, la que és impura i ha comès quelcom, ja sigui un homicidi criminal o altres semblants maldats germanes d'aquestes i obra d'ànimes germanes, totes la defugen i li giren la cara. Ningú no la vol acompanyar ni guiar, sinó que ha de vagarejar tota sola en gran indignació fins que es compleixen determinats períodes de temps. Quan aquests s'han complert, és portada per necessitat a l'estatge que li escau. En canvi, la que ha viscut purament i moderadament, troba que els déus l'acompanyen i li fan de guia, i passa a habitar el lloc que li escau. Perquè en aquella terra hi ha molts llocs meravellosos, atès que en qualitat i extensió no és pas com es pensen els qui acostumen a parlar d'ella. Així ho crec jo, havent-me assabentat d'algú.

—Com és això que dius, Sòcrates? —féu Símmies—; perquè jo també he sentit dir moltes coses sobre aquella terra, però no les que tu creus. M'agradaria sentir-t'ho explicar.

—Realment, Símmies, no crec que calgui l'art de Glauc²⁷ per fer-te una explicació del que hi ha. Però demostrar que aquesta explicació sigui veritat, em sembla cosa més difícil que l'art de Glauc. Segurament jo no seria capaç de fer-ho i, encara que sabés fer-ho, em sembla, Símmies, que la meua vida no seria prou llarga per a la longitud d'una demostració com aquesta. Però no tinc cap dificultat a explicar el que jo crec sobre la idea d'aquella terra i sobre els llocs que s'hi troben.

—Doncs, amb això en tenim prou —replicà Símmies.

—En primer lloc —digué— estic convençut que, si la terra és esfèrica i es troba en el centre del cel, no li cal ni l'aire ni cap altra mena d'impediment per tal que no caigui, sinó que per a sostenir-se li basta l'homogeneïtat del cel amb ell mateix en totes les seves parts i el pes ben equilibrat de la mateixa terra. Perquè un cos de pes equilibrat situat en el centre d'un medi homogeni, no

²⁴ Per a un estudi de detall sobre la «cura de l'ànima» com a principi de l'ètica socràtica podeu veure: J. Vives, *Génesis y evolución de la ética platónica*, Madrid, Gredos, 1979, 126 i ss.

²⁵ Deixo sense traduir aquest terme, perquè les traduccions (geni, numen, àngel, esperit...) poden resultar equívocues. Ja Hesíode (*Erga* 252) creia que tot home tenia assignat un *daimon*. Sòcrates es considera guiat en la seva missió pel seu *daimon* (Plató, *Apologia* 40a; *Teelet*, 151a; *Eutífron* 3b; *Xenofont*, *Memorabilia* 1,1,2). Plató, en *La república* (617 d-e) suggerirà que les ànimes escullen el seu *daimon*.

²⁶ Fragment 239 (Nauck). Es tracta d'una obra que no ens ha arribat.

²⁷ Frase proverbial per a indicar quelcom difícil de fer, al·ludint al personatge mític que hauria estat el primer capaç de soldar el ferro (vegeu Heròdot 1,25).

s'inclinarà ni poc ni molt envers cap direcció, sinó que romandrà sense inclinar-se en la mateixa posició. Vet aquí, doncs, la meva primera convicció.

—I ben correcta —féu Símmies.

5 —A més —digué Sòcrates—, penso que la terra és molt gran, i que nosaltres, que n'ocupem una
petita porció des del Fasis fins als pilars d'Hèracles,²⁸ vivim al voltant del mar com formigues o
granotes al voltant d'un bassal. Però hi ha molts altres homes que habiten en molts altres llocs
semblants. En efecte, pertot arreu de la terra hi ha moltes cavitats de diverses formes i diversa
10 grandària, en les quals conflueixen l'aigua, el boirim i l'aire. La mateixa terra pura es troba en un
cel pur on hi ha els astres; la majoria dels qui acostumen a parlar d'aquestes coses l'anomenen
èter, i allò que conflueix constantment vers les cavitats de la terra és precisament el solatge de
l'èter. Nosaltres no ens n'adonem que vivim en aquestes cavitats de la terra, sinó que pensem que
vivim a dalt en la superfície, com si un home visqués enmig de la profunditat de l'oceà i es pensés
trobar-se sobre la superfície del mar: veient a través de l'aigua el sol i els altres astres, creuria que
15 l'oceà és el cel. Un home així, per la seva torpor i feblesa, mai no seria capaç d'arribar a flor
d'aigua ni hauria vist, emergint i girant-se des del mar envers el nostre lloc, com aquest és més
pur i més bell que el seu; ni tampoc no ho hauria sentit dir d'algú que ho hagués vist.

Doncs, exactament això és el que ens passa a nosaltres: habitem en alguna cavitat de la terra i
ens pensem que vivim en la seva superfície; i l'aire l'anomenem cel, com si fos el cel en el qual es
mouen els astres. Es tracta del mateix cas: per la nostra feblesa i torpor no som capaços de
20 travessar l'aire fins al seu límit extrem. I, tanmateix, si algú fos capaç de pujar fins allà dalt, o si
rebés unes ales per volar-hi, aixecant el cap per veure-hi com fan els peixos del mar quan
aixequen el cap per veure les coses d'aquí, podria contemplar d'alguna manera les coses d'allà. I
si la nostra natura fos capaç de suportar aquesta contemplació, podria adonar-se que aquell és el
cel veritable, i la veritable llum i la veritable terra. Perquè aquesta terra, les roques i tota la regió
25 d'aquí, tot està corromput i consumit com les coses del mar rosegades per la salabror. En el mar
no s'hi fa res que valgui res i que, per a dir-ho així, sigui ben acabat: hi ha esvorancs i sorrals i,
quan hi ha terra, llots i fangars inacabables; res que es pugui considerar de valor en comparació
amb les coses belles que hi ha aquí entre nosaltres. Però, les coses d'allà, pel que sembla, són
molt millors que les nostres. I com que contar un mite és cosa bella, valdrà la pena que escoltis,
30 Símmies, quines són les coses que es troben sobre la terra just dessota del cel.

—Naturalment, Sòcrates —respongué Símmies—, ens encantarà escoltar aquest mite.

—El que diuen, doncs, amic meu, és, en primer lloc, que aquesta terra, si un la mira des de dalt,
es veu com una pilota de dotze peces,²⁹ virolada amb llenques de colors, dels quals les pintures
que empren els pintors d'aquí baix són com imitacions. Allà dalt tota la terra és d'uns colors molt
35 més brillants i més purs que els d'aquí. Hi ha trossos que són de porpra de meravellosa bellesa;
d'altres són com d'or; d'altres, blancs, amb una blancor més intensa que la del guix o de la neu; la
resta està ornada de manera semblant amb els altres colors, però molt més nombrosos i més bells
que els que tenim vistos aquí. En efecte, aquestes cavitats de la terra estan plenes d'aigua i d'aire,
cosa que els dona una peculiar coloració i les fa brillar amb una varietat de diverses tonalitats,
40 produint l'efecte d'una única i continua policromia.

En una terra com la que diem, el que s'hi fa (arbres, flors i fruits) serà proporcionat. Per la mateixa
raó també les muntanyes i les roques tenen una semblant proporció i finor, amb una lluminositat i
coloració d'allò més bell. Partícules d'aquelles roques són les petites pedres que aquí tan valorem:
la sardònica, el jaspi, les maragdes i les altres pedres precioses. Allà dalt no hi ha res que no sigui
45 d'aquest gènere, i encara més bell. La raó d'això és que allà les pedres són pures i no estan
corroïdes i corrompudes com les d'aquí, a causa de l'estat corrupte i de la salabror dels materials
que aquí conflueixen, que fan que les pedres, la terra i tots els animals i les plantes siguin lletjos i
malaltissos.

En canvi, la terra d'allà està engalanada amb totes aquelles coses i, a més, amb or, plata i altres
50 elements semblants que la natura produeix a la vista; i com que tot això es troba copiosament en
quantitat i en grandària en qualsevol part d'aquella terra, contemplar-ho esdevé un espectacle que

²⁸ El riu Fasis, en l'extrem oriental del mar Negre, i l'actual estret de Gibraltar es consideraven els límits de la terra habitada, l'oikoumene.

²⁹ Com explica J. Burnet (*Plato's Phaedo*, Oxford, 1911, pag. 109), s'al·ludeix al dodecàedre, que era la figura que més s'aproximava a l'esfera. En el *Timeu* 55 c Plató dirà que el déu va usar el dodecàedre per fer el món.

és una joia d'admirar. Allà hi ha multitud de vivents, i entre ells també hi ha homes: els uns habiten l'interior i els altres, al voltant de l'aire, com nosaltres al voltant de la mar; alguns viuen en illes rodejades d'aire i properes al continent. En una paraula: el que són aquí l'aigua i el mar per a les nostres necessitats, això mateix és allà l'aire; i el que és l'aire per a nosaltres, ho és l'èter per als d'allà.

Les seves estacions són tan temperades que mai no estan malalts, i viuen molt més temps que nosaltres. Pel que fa a la vista, l'oïda, la intel·ligència i totes les altres facultats, ens sobrepassen a nosaltres en la mateixa mesura que l'èter de l'aire sobrepassa en puresa l'aire de l'aigua. Naturalment, tenen boscos sagrats i temples en els quals realment habiten els déus; i per mitjà d'oracles, de profecies, de visions i de coses semblants assoleixen una comunió recíproca amb ells. El sol, la lluna i els astres els veuen com realment son, fruit així de la benaurança que això comporta.

[Els corrents subterranis]

Aquesta és, doncs, la natura de la terra en el seu conjunt i la de les coses que sobre ella hi ha. Conté, tot al voltant, moltes regions que corresponen a les cavitats que s'hi poden trobar. N'hi ha de profundes, que tenen una obertura més estreta que la de la nostra regió. N'hi ha també de menor profunditat que les nostres, i més planes. Totes es comuniquen entre elles per sota terra per moltes vies, unes de més estretes i altres de més àmplies, amb sortides per les quals passa molta aigua de les unes a les altres, comunicant-se com si fossin cubetes. Hi ha rius de corrent constant i d'incalculable llargària que corren sota terra amb aigua calenta i freda; com també hi ha gran quantitat de foc i grans rius de foc, molts dels quals, com passa a Sicília, arrossegueu fang davant la lava, i després la mateixa lava. Cada regió s'omple d'aquests rius, segons la direcció que el corrent va prenent en cada cas. Tot es mou cap amunt o cap avall com si en el centre de la terra hi hagués un moviment oscil·latori.³⁰ Es tracta d'una oscil·lació que es produeix naturalment de la següent manera: un dels esvorancs de la terra, que s'escau que és el més gran i que la travessa d'un extrem a l'altre, és aquell del qual parla Homer quan diu: «Molt lluny, allí dessota terra, on hi ha l'abisme més pregon».³¹ En un altre lloc³² el mateix poeta i molts d'altres l'anomenen Tàrtar. En aquest avenc venen a confluir tots els rius i també tots surten d'allí. Cada un d'ells pren la natura de la terra per la qual passa. La causa que tots els corrents surtin d'allí i tornin cap allí és que les aigües no troben allí ni fons ni base, per la qual cosa fluctuen i borbollen cap amunt i cap avall. També l'aire i el vent que hi ha en aquell lloc fan el mateix, perquè segueixen les aigües, tant quan són empeses cap enllà de la terra com quan ho son cap ençà. És com el que fem en respirar, que contínuament expirem i aspirem el corrent de l'aire: també allí l'aire, en ser emportat cap amunt per les aigües, va endins i enfora, formant terribles i incalculables ventades. Quan l'aigua es retira cap al lloc considerat inferior³³ s'escola a través de la terra cap als corrents que hi ha allí i els omple, com passa amb els canals de rec. Quan, al contrari, les aigües deixen aquell lloc i es llancen cap ençà, tornen a omplir els corrents de la part d'aquí, i quan aquests estan plens, corren pels canals i per la terra, i cada un va pels llocs on troben camí fet fins a formar els mars, els llacs, els rius i les fonts. Des d'allí, s'enfonsen de nou en la terra: alguns corrents recorren moltes regions i molt llunyanes; d'altres, menys i més properes; però tornen a desembocar en el Tàrtar, uns més avall del seu lloc d'origen, d'altres menys; però tots s'escolen cap a un lloc per dessota d'aquell d'on havien sortit. N'hi ha que s'aboquen per la banda contrària de la qual havien sortit; d'altres, per la mateixa banda. I fins n'hi ha que fan un cercle complet, envoltant una o més vegades la terra a manera de serps, enfonsant-se avall tot el que poden i tornant a brollar. I és possible que baixin en l'un i l'altre sentit fins al centre, però no més enllà, ja que a l'un i l'altre corrent se'ls fa costa amunt pujar per la banda contrària.³⁴

³⁰ Plató usa aquí un terme — atora — de significa! dubtós. Segons la crítica que Aristòtil fa (Meteors, 335 b, 32) de la teoria aquí presentada per Plató, sembla que indicaria un moviment oscil·latori, a la manera de la sistole i diàstole del cor (J. Burnet).

³¹ Ilíada VIII, 14.

³² Ilíada VIII, 481. Hesíode, Teogonia 119, etc.

³³ Com s'explica en el Timeu 62c, si el món és una esfera en un univers esfèric, només convencionalment es pot parlar de «dalt» o de «baix».

³⁴ Original de sentit dubtós. Tradueixo segons el suggeriment de R. Hackforth, Plato's Phaedo, Cambridge, 1955, 179, nota 3.

Hi ha molts altres corrents grans i de diverses classes. Entre tots ells se'n distingeixen quatre: el més gran, que corre en cercle més allunyat del centre, és el que s'anomena Oceà. En la banda oposada corre en sentit contrari l'Aqueront³⁵, que travessa altres regions desertes i finalment arriba per sota terra al llac Aquerúsia, que és on fan cap les ànimes de la majoria dels morts; i després de quedar-s'hi durant un cert temps establert —més llarg per unes i més breu per altres— són enviades a renéixer entre els vivents. El tercer riu desemboca entremig d'aquests dos, i prop de la seva desembocadura es precipita en una extensa regió on crema un gran foc que forma un llac més gran que el nostre mar, tot bullint d'aigua i de fang. Des d'allí, tèrbol i fangós, recorre un cercle que dona la volta a la terra i arriba per un altre cantó als extrems del llac Aquerúsia, però no es barreja amb les seves aigües, sinó que, recorrent diversos espirals sota terra, es precipita per dessota del Tàrtar. Aquest riu és el que anomenen Piriflegetont,³⁶ del qual surten fragments de lava que brollen de la terra per on poden. Enfront d'aquest desemboca el quart riu, que d'antuvi ho fa en un lloc horrorós i ferèstec que, segons diuen, té un color tot grisós i s'anomena l'Estígia, mentre que el llac que es forma en la desembocadura del riu és l'Estix. Havent desembocat allí, pren d'aquella aigua propietats malastrugues i es submergeix sota terra donant voltes en espiral en sentit contrari al de Piriflegetont, sortint davant d'ell per la banda oposada del llac Aquerúsia. Les seves aigües tampoc no es barregen amb les altres, sinó que recorren un cercle i desemboquen en el Tàrtar, al costat oposat del Piriflegetont. El nom d'aquest riu és, segons diuen els poetes, el Cocit.³⁷

Tal és la natura d'aquests rius. Quan els morts arriben al lloc on els porta el seu *daimon*, primer de tot són jutjats, tant els qui han viscut una vida bona i santa com els qui no. Alguns, si apareix que han viscut una vida mitjana son conduïts a l'Aqueront pujant en unes barques que els estan destinades i en les quals arriben al llac. Allí hi fan estada, i es purifiquen pagant la pena de les seves malifetes, fins a quedar lliures del que haguessin faltat, i també obté cada u el premi que hagin merescut les seves bones accions. N'hi ha d'altres que apareixeran com sense remei, a causa de la magnitud de les seves faltes: són els qui han fet molts i grans sacrilegis, homicidis criminals, transgressions diverses i coses d'aquesta mena. El destí que correspon a aquests els empeny avall cap al Tàrtar d'on mai no sortiran. Els qui en el judici son trobats que han faltat amb faltes certament greus, però no incurables (com els qui han fet sota l'impuls de la còlera alguna violència al pare o a la mare, però se n'han penedit en la resta de la seva vida, o els qui han comès homicidi en altres circumstàncies semblants), aquests necessàriament hauran de caure en el Tàrtar, però una vegada allà, al cap d'un any, una onada els expulsa. Els homicides van cap al Cocit; els qui han maltractat el pare o la mare, van cap al Piriflegetont. I quan, portats [pel corrent] arriben al llac Aquerúsia, allí es posen a cridar i clamar vers els que van matar o els que van maltractar. Amb aquests clams i precs els demanen que els deixin sortir cap al llac i els acullin. Si aquells ho accepten, surten i s'acaben els seus mals. En cas contrari, són emportats de nou cap al Tàrtar, i d'allí de nou cap als rius, repetint sense fi el mateix procés, fins que puguin convèncer aquells als qui van ultratjar. Aquesta és la pena que els fou imposada pels seus jutges.

En canvi els qui resulta que han viscut una vida particularment santa, són alliberats d'aquestes regions de la terra i com deslliurats d'unes masmorres, i puguen amunt fins a arribar a aquella estada pura on han d'habitar sobre la terra. I entre aquests, els qui s'han purificat a bastament per mitjà de la filosofia, viuen deslliurats del cos per tot el temps a venir, assolint uns habitacles encara més bells que els d'aquells, que no es podrien descriure fàcilment, ni ens bastaria el temps que ara tenim.

45

[Reflexió sobre el mite narrat]

Ja veus, Símmies, que per tot això que hem exposat cal que fem tot el que puguem per tal que en aquesta vida tinguem part en la virtut i la saviesa, ja que el premi és bell i l'esperança, magnífica.

Ara bé, mantenir amb força que les coses són tal com jo les he narrades no seria propi d'un home de seny; però que, tanmateix, les coses són així o d'una manera semblant pel que fa a les nostres ànimes i al seu sojorn, atès que l'ànima se'ns presenta com a immortal, això sí que penso que ha

³⁵ 'Riu d'afflicció'.

³⁶ Que vol dir "riu de foc ardent".

³⁷ 'Riu de planys'.

de ser com dic i que val la pena córrer el risc de creure-ho. Perquè és un bell risc i val la pena deixar-se encisar per una creença com aquesta. És per això precisament que m'he allargat una bona estona en aquest mite. Així, doncs, per tot això cal que l'home que té aquestes creences tingui confiança pel que fa a la seva ànima, especialment tots aquells que durant la seva vida van deixar de banda els plaers i els ornaments corporals, considerant-los cosa aliena, amb la consciència, a més, que tenien efectes contraproductius. Perquè el qui ha posat tot el seu afany en els plaers que deriven de la instrucció i ha tingut cura de la seva ànima, no amb ornaments aliens, sinó amb els que li són propis, com ara la saviesa, la justícia, el coratge, la llibertat i la veritat, aquest espera la sortida a l'Hades sabent que l'haurà de fer quan el destí el cridi. Certament vosaltres, Símmies i Cebes i els altres, us n'anireu més endavant, cadascú en el seu moment. Però a mi el destí em crida ja ara mateix, que diria un heroi de tragèdia; i potser és hora que me'n vagi a banyar-me, ja que em sembla millor que begui la metzina estant ben net, per tal de no donar a les dones la feina de rentar un cadàver.

15 *[Les disposicions per després de la mort]*

Després que Sòcrates digués això, prengué la paraula Critó:

—Bé, Sòcrates. Quins encàrrecs ens dones a aquests i a mi sobre els teus fills o sobre qualsevol altra cosa que poguéssim fer nosaltres per a complir el que més t'agradi?

20 —El que sempre us estic dient, Critó, res de nou. Tingueu cura de vosaltres mateixos i, si ho feu, fareu el que m'és més agradable, per bé que ara no ho reconeixeu així. Però si no teniu cura de vosaltres mateixos i no voleu viure com seguint les petjades del que ara i en temps anteriors dèiem, per més que ara feu moltes grans promeses, no fareu absolutament res.

25 —Posarem tot el nostre interès a fer-ho així —digué Critó—. Però com vols que et donem sepultura?

—Com vulgueu —digué—, si és que em podeu atrapar sense que m'escapoleixi de vosaltres.

Es va posar a riure amb placidesa i, fixant la mirada en nosaltres, digué:

30 —Amics, no acabo de convèncer Critó que jo sóc realment aquest Sòcrates que ara estic conversant i arrançant tot el que anem dient. En canvi, ell creu que sóc aquell cadàver que veurà al cap de poc, i pregunta com farà el meu funeral. Allò que jo des de fa temps us he anat dient moltes vegades, val a dir, que després de beure la metzina ja no estaré amb vosaltres sinó que desapareixeré anant-me'n a alguna forma de felicitat pròpia de benaurats, això em sembla que li ho he estat dient debades, per a consolar-vos a vosaltres i a mi mateix. Vosaltres, doncs —digué—, doneu garanties davant Critó, però que siguin les contràries de les que ell volia presentar davant deis jutges.³⁸ Ell garantia que jo em quedaria, però vosaltres heu de donar garanties que, quan mori, no em quedaré, sinó que desapareixeré i me n'aniré. Així a Critó li serà més fàcil de suportar quan vegi que cremen o enterren el meu cos, i no es posarà excitat com si jo estigués patint horribles mals, ni dirà en el funeral que exposa Sòcrates [en un túmul], o que el porta al sepulcre, o que l'enterra. Perquè has de saber bé, excel·lent Critó —digué—, que parlar incorrectament no és només faltar contra la llengua, sinó que fa mal a les ànimes. Au, doncs: anima-t'hi, i digues que enterres el meu cos. I l'enterres com més t'agradi, o com creguis que és més d'acord amb el costum.

45 *[Els moments finals de Sòcrates]*

Havent dit això, Sòcrates s'aixecà i se n'anà a un lloc per banyar-se. Critó el va seguir i ens manà que esperéssim. Ens vam quedar, doncs, conversant entre nosaltres i reconsiderant el que s'havia dit i, a estones, comentant també la gran desgràcia que ens havia sobrevingut. Pensàvem, senzillament, que era com si perdéssim un pare i que hauríem de viure orfes la resta de la nostra vida. Quan s'hagué banyat i li van portar els seus fills (en tenia dos de petits i un ja gran), van arribar les dones de la família. Després de conversar amb elles davant Critó, fent-los els encàrrecs que va voler, va ordenar que les dones i els nens se n'anessin, i ell va venir cap on érem

³⁸ Referència al diàleg Critó 44e, en què es diu que aquest volia donar garanties que Sòcrates no fugirà de la presó.

nosaltres. Era prop de la posta del sol, ja que Sòcrates havia passat molt de temps allà a dintre.³⁹ Quan va sortir es va asseure, i després ja no hi hagué gaire conversa. I va arribar el servent dels Onze i li va dir, dret davant d'ell:

5 — Sòcrates, a tu no t'hauré de retreure el que acostumo a retreure als altres, que s'irriten i maleeixen quan els indico que, per ordre dels magistrats, han de beure la metzina. Però tu, al contrari, pel que he pogut comprovar en diverses ocasions durant aquest temps, ets l'home més noble, més plàcid i més virtuós dels que mai hagin vingut a parar aquí. I ara particularment sé bé que no estàs irritat amb mi, sinó amb aquells que saps que en són els responsables. I ara, ja estàs prou assabentat del que t'he vingut a anunciar. Adéu, i tracta de suportar el millor possible el que és inevitable.

Li queien les llàgrimes, i es gira i se'n va anar. Sòcrates aixecà la mirada vers ell i digué:

—Adéu a tu també. Nosaltres farem el que dius.

I dirigint-se a nosaltres:

15 —Quin home tan fi! —digué—. Tot el temps que he estat aquí venia a veure'm i a vegades em donava conversa. Era un home excel·lent. I avui, amb quina noblesa em plora! Au doncs, Critó, procurem d'obeir-lo. Que portin la metzina, si ja la tenen trinxada. I, si no, que el nostre home la trinxi.

Critó digué:

20 —Però, Sòcrates, em sembla a mi que encara hi ha sol sobre les muntanyes i no s'ha post del tot. I a més, jo he sentit d'altres que, quan els han presentat la metzina, han trigat molt a beure-la, posant-se a menjar i a beure bé, i àdhuc tenint contactes amb aquells que desitjaven. Per tant, no tinguis pressa, que encara hi ha temps.

Sòcrates replicà:

25 —És natural, Critó, que la gent que dius facin aquestes coses, ja que pensen que fent-les en treuen algun profit. I també és natural que jo no les faci, ja que penso que no hi guanyo res bevent una mica més tard, sinó que em consideraria ridícul als meus ulls si m'aferrés a la vida i volgués estalviar-la quan ja no en queda res. Au, doncs —digué—. Obeeix i no facis la contrària.

30 Critó, sentint això, va fer un senyal al servent que hi havia dret al seu costat. El servent sortí i, passat bastant temps, tornà acompanyant l'home que havia de donar la metzina. La portava trinxada en una copa. Així que Sòcrates el veié, digué:

—Bé, excel·lent amic, tu que hi entens d'aquestes coses, què s'ha de fer?

—Res més —digué— que beure i donar una volta passejant fins que les cames se't facin pesants. Després, estirar-te, i això farà el seu efecte.

35 Aleshores oferí a Sòcrates la copa. Ell la va agafar, Equécrates, ben tranquil sense cap tremolor i sense cap alteració del color o del rostre, sinó que llançant una mirada a aquell home, com solia fer-ho amb els seus ulls de bou, digué:

—Digues: d'aquest potatge, se'n pot fer alguna libació, o no?

—En trinxem, Sòcrates —digué—, la mesura que creiem que cal beure.

40 —Ho entenc —féu ell—. Però almenys és permès, i, àdhuc és necessari, fer una pregària als déus perquè aquest canvi d'estança, d'aquí cap allà, sigui ben feliç. Això és el que jo prego, i que així sigui!

I dient això, contingué la respiració i, tot decidit i seré, begué fins al fons.

45 Fins aquell moment, la majoria de nosaltres havia aconseguit bastant bé contenir les llàgrimes; però, quan el vam veure bevent i que ja havia begut, ja no ens vam contenir, i per més que jo em feia força a mi mateix, em corrien les llàgrimes a doll. Així que em vaig tapar la cara i em vaig posar a plorar per mi mateix, ja que no era per ell que plorava, sinó per la meva dissort considerant quina mena d'home era el company del qual em veuria privat.

50 Gritó, veient-se incapaç de contenir les llàgrimes, s'aixecà abans que jo mateix. Apol·lodor, que ja des d'abans no havia parat de plorar, finalment trencà en sanglots, amb crits i protestes que commogueren tots els presents, excepte el mateix Sòcrates.

Aquest aleshores digué:

---

³⁹ En l'estança on havia conversat amb les dones i els fills. Per tant, contra el que alguns han dit, Sòcrates, després de la llarga conversa amb els amics, atengué també suficientment la família.

—Em sorprèn, amics, que feu això. Fou especialment per això que jo vaig fer sortir les dones, a fi que no hi hagués res fora de to. Perquè he sentit dir que s'ha de morir amb un silenci religiós.⁴⁰ Així que, sigueu forts i gardeu silenci.

5 En sentir això, nosaltres ens vam sentir avergonyits i vam parar de plorar. Ell caminava donant voltes, i quan digué que les cames se li feien pesants es va ajaure boca amunt, com l'home li ho havia recomanat. El que li havia donat la metzina es posa a palpar-lo, i de tant en tant examinava els peus i les cames; després va prémer fort en un deis seus peus, preguntant-li si hi sentia res. Ell digué que no. Després féu el mateix amb les canelles, i així anava pujant i ens mostrava com s'anava tornant fred i rígid. L'home l'anava palpant, dient-nos que, quan li arribes al cor, se n'aniria.

10 Quan ja tenia gairebé freda la part del ventre, es va destapar la cara —que la tenia coberta— i digué el que havien de ser les seves últimes paraules:

—Critó, li devem un gall a Esculapi. Heu de pagar el deute, sense oblidar-vos-en.⁴¹

—Així es farà —digué Critó—. Mira, però, si tens res més a dir.

15 Aquesta pregunta ja no la va respondre, sinó que, al cap d'una estona, es va estremir. L'home el va destapar: tenia la mirada fixa. En veure-ho, Critó li tancà la boca i els ulls.

—Aquesta, Equècrates, va ser la fi del nostre amic: un home del qual hauríem de dir que fou el més bo de tots els que hem conegut en el seu temps; més encara, el més intel·ligent i el més just.

---

⁴⁰ Literalment: «amb *euphemia*», que alguns tradueixen: «amb paraules de bon auguri». Però segurament té raó H. Williamson (*The Phaedo of Plato*, Londres, 1933, 245) quan indica, interpretant Olimpiodor, que *euphemia* significa aquí el silenci ritual dels actes religiosos, cosa que encaixa amb el manament de silenci que segueix.

⁴¹ Quan un malalt obtenia la guarició, feia un sacrifici a Esculapi, déu de la medicina. Potser, no sense ironia, Sòcrates vol suggerir que queda guarit de la dependència del cos. O potser Plató, en recordar aquesta anècdota, vol indicar que Sòcrates, condemnat per impietat, complia els seus deures amb els déus tradicionals.